GENERALINĖS ADVOKATĖS
VERICA TRSTENJAK IŠVADA,
pateikta 2011 m. gruodžio 6 d.[1]

Byla C-472/10

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság
prieš
Invitel Távközlési Zrt

(Pest Megyei Bíróság (Vengrija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Vartotojų apsauga — Direktyva 93/13/EEB — 3 straipsnio 1 dalis, skaitoma kartu su priedo 1 dalies j punktu ir 2 dalies d punktu — 6 ir 7 straipsniai — Nesąžiningos sąlygos sutartyse su vartotojais — Sutarties sąlyga, leidžianti ūkio subjektui vienašališkai ir be pagrįstos priežasties pakeisti sutarties nuostatas, aiškiai neapibūdinant metodo, pagal kurį kainos kinta — Nesąžiningas sąlygos pobūdis — Išnagrinėjus ieškinį viešajam interesui ginti nustatyto sąlygos nesąžiningo pobūdžio teisinis poveikis — Actio popularis — Nacionalinio teismo sprendimų erga omnes poveikis“

I – Įvadas

1. Nagrinėjamoji byla buvo pradėta gavus Vengrijos teismo *Pest Megyei Bíróság* (toliau – prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas) pagal SESV 267 straipsnį pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą; šiuo prašymu jis kreipėsi į Teisingumo Teismą ir pateikė keletą klausimų dėl Direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[2] išaiškinimo. Nagrinėjamoji byla suteikia Teisingumo Teismui galimybę, įgyvendinant savo aiškinimo kompetenciją, atsakyti į kitus teisinius klausimus, susijusius su šia direktyva. Nors nuo pat priėmimo ši direktyva iš principo nebuvo keista, tačiau, kaip rodo didelis prašymų priimti prejudicinį sprendimą skaičius, dėl jos vis dar kyla tiek materialinės, tiek proceso teisės pobūdžio klausimų. Tokiomis aplinkybėmis reikia pažymėti, kad

1 — Originalo kalba: vokiečių.
Proceso kalba: vengrų.

2 — 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288).

2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių[3], kuria siekiama visiškai suderinti nacionalinės teisės aktus dėl vartotojų apsaugos ir kuria iš dalies buvo pakeista Direktyva 93/13, buvo padaryti tik fragmentinio pobūdžio pakeitimai ir jie neturi poveikio čia pateiktiems teisiniams klausimams.

2. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo pateiktas nagrinėjant *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság* (Nacionalinė vartotojų apsaugos tarnyba, toliau – ieškovė pagrindinėje byloje) ir įmonės *Invitel Távközlési Zrt.* (toliau – atsakovė pagrindinėje byloje) ginčą dėl konkrečios sutarties sąlygos, kurią atsakovė paprastai įtraukia į savo bendrąsias prekybos sąlygas sutartyse su klientais (toliau – BPS) ir kuri suteikia atsakovei teisę *a posteriori* reikalauti, kad klientai padengtų tam tikrų paslaugų sąnaudas ir išlaidas, tačiau jų apskaičiavimo metodas sutartyje nėra nustatytas, galiojimo. Remdamasi šia aplinkybe, ieškovė daro išvadą dėl nesąžiningo tokios sąlygos pobūdžio ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pareiškė ieškinį, kuriuo prašo, pirma, ginčijamą sąlygą pripažinti negaliojančia, antra, atlyginti šias sąnaudas ir išlaidas.

3. Pirmuoju prejudiciniu klausimu, kurį iš tikrųjų sudaro dvi dalys, iš esmės prašoma Teisingumo Teismo išaiškinti, kaip valstybės narės savo nacionalinės teisės sistemoje turi įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktų leidėjo Direktyva 93/13 sukurtą vartotojų apsaugos sistemą, kad būtų pasiektas šis tikslas. Pirmiausia klausiama, kokie reikalavimai nustatyti Direktyvoje 93/13 dėl vartotojų apsaugos organizacijų galimybės, ginant vartotojų interesus, pačioms kreiptis į teismą dėl nesąžiningų sutarties sąlygų. Be to, klausiama, kokį teisinį poveikį pagal nacionalinės teisės aktus gali turėti nacionalinio teismo sprendimas, kuriuo pripažįstamas sutarties sąlygos nesąžiningas pobūdis. Antrojo klausimo tema, palyginti su pirmiau minėtais klausimais, yra kita, nes juo klausiama, ar ginčijama sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 93/13.

II – Teisinis pagrindas

A – *Europos Sąjungos teisės aktai*

4. Pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 1 dalį šia direktyva siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse.

5. Direktyvos 3 straipsnyje nustatyta:

„1. Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

<…>

3 — 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB (OL L 304, p. 64). 2011 m. lapkričio 22 d. direktyva buvo paskelbta *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*, ir valstybės narės privalo ją perkelti į nacionalinę teisę iki 2013 m. gruodžio 13 d. Šios direktyvos 32 straipsniu, kuris į Direktyvą 93/13 įterpiamas kaip 8a straipsnis, valstybės narės įpareigojamos pranešti Komisijai apie tam tikrose srityse priimamas specifines nacionalinės teisės normas, kuriose būtent numatytas pobūdžio vertinimo pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį išplėtimas, ir sudaromus nacionalinius sąrašus, kuriuose pateikiamos nesąžiningomis laikomos sutarties sąlygos. Direktyvos dėl vartotojų teisių priėmimas laiko požiūriu sutapo su 2011 m. spalio 11 d. pateiktu Komisijos pasiūlymu dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės (COM(2011) 635 galutinis). Šiame pasiūlyme numatyta galimybė Europos sutarčių teisę kaip alternatyvą taikyti tarpvalstybinėms pirkimo–pardavimo sutartims, jei dėl to aiškiai susitaria sutarties šalys. Šio dokumento 8 skyriuje (76–86 straipsniai „Nesąžiningos sutarties sąlygos“) yra nuostatų dėl nesąžiningų sąlygų, naudojamų tiek ūkio subjekto ir vartotojo sudarytose sutartyse, kurios iš principo atitinka Direktyvos 93/13 nuostatas, tiek ūkio subjektų sutartyse (dėl privatinės teisės pokyčių vartotojų apsaugos srityje žr. C. Wendehorst „Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen Verbraucherprivatrecht: Umsetzungskonzepte“, *Neuordnung des Verbraucherprivatrechts in Europa? – Zum Vorschlag einer Richtlinie über Rechte der Verbraucher*, Viena, 2009, p. 154 ir paskesni, o dėl tarptautinės privatinės teisės raidos žr. F. Ferrari *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa*, Gottmadingen, 2007, p. 57).

3. Priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas.“

6. Direktyvos 4 straipsnyje nurodyta:

„1. Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.

2. Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.“

7. Direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

8. Direktyvos 7 straipsnyje numatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuotų pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.

2. Pirmojoje straipsnio dalyje nurodytos priemonės apima nuostatas, pagal kurias asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, gali pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus iškelti bylą teismuose arba kompetentingose administracinėse institucijose, kad būtų priimtas sprendimas dėl to, ar bendram naudojimui parengtos sutarčių sąlygos yra nesąžiningos, ir galėtų būti pritaikytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui.

3. Tinkamai atsižvelgiant į nacionalinės teisės aktus, antrojoje straipsnio dalyje nurodytos teisinės apsaugos priemonės gali būti atskirai arba kartu nukreiptos prieš kelis pardavėjus ar tiekėjus iš tos pačios ekonomikos sektoriaus arba prieš jų asociacijas, kurios naudoja arba rekomenduoja naudoti tas pačias bendrąsias sutarčių sąlygas arba panašias sąlygas.“

9. Direktyvos 93/13 8 straipsnyje nustatyta:

„Valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą.“

10. Šios direktyvos priede pateikiamas sąlygų, kurios pagal 3 straipsnio 3 dalį gali būti pripažintos nesąžiningomis, sąrašas:

1. „Sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas

<…>

j) įgalinti pardavėją ar tiekėją vienašališkai be pakankamos priežasties, kuri nurodoma sutartyje, pakeisti jos sąlygas;

<…>

l) numatyti, kad prekių kainos būtų nustatomos jų pristatymo metu arba leisti prekių pardavėjui ar paslaugų tiekėjui didinti savo kainą, abiem atvejais vartotojui nesuteikiant atitinkamos teisės nutraukti sutartį, jeigu galutinė kaina yra per didelė, lyginant su ta kaina, dėl kurios buvo susitarta, kai buvo sudaroma sutartis;

<…>

2. g, j ir l punktų taikymo sritis

d) 1 punktas nekliudo taikyti sąlygas dėl kainų indeksavimo, kai tai yra teisėta, su sąlyga, kad aiškiai apibūdinamas metodas, pagal kurį kainos kinta.“

B – *Nacionalinės teisės aktai*

11. Pagal Vengrijos civilinio kodekso (*Polgári Törvénykönyv*, toliau – Civilinis kodeksas) 209/A straipsnio 2 dalį sutartyje su vartotojais numatytos nesąžiningos sąlygos, kurios į sutartį įtrauktos kaip tipinės sutarties sąlygos ir kurias su vartotoju sutartį sudarantis pardavėjas ar tiekėjas nustatė vienašališkai, iš anksto ir atskirai nesiderėdamas, yra niekinės.

12. Kaip numatyta Civilinio kodekso 209/B straipsnio 1 dalyje, konkrečiuose teisės aktuose nurodytos organizacijos sutartyse su vartotojais esančią tipinę sutarties sąlygą gali reikalauti pripažinti niekine pagal 209/A straipsnio 2 dalį. Teismo pripažinimas nesąžiningos sąlygos niekine galioja visiems su tokią sąlygą nustačiusiu pardavėju ar tiekėju sutartį sudariusiems asmenims.

13. Pagal Civilinio kodekso 209/B straipsnio 2 dalį konkrečiuose teisės aktuose nurodyta organizacija taip pat gali reikalauti pripažinti nesąžininga bet kokią tipinę sutarties sąlygą, kuri buvo parengta siekiant sudaryti sutartis su vartotojais ir buvo paviešinta, tačiau nebuvo taikoma. Pagal 3 dalį, jeigu teismas byloje pagal 2 dalį konstatuoja, kad ginčijama tipinė sutarties sąlyga yra nesąžininga, jis šią sąlygą pripažįsta niekine, kiek tai susiję su jos taikymu (ateityje) visoms šalims, sudarančioms sutartį su sąlygą paviešinusiu pardavėju ar tiekėju. Kiekvienas nesąžiningą sąlygą įtvirtinantis ar taikantis asmuo turės patenkinti bet kokį šiuo teismo sprendimu grindžiamą vartotojų reikalavimą. Be to, teismo sprendimu turi būti uždrausta aptariamą nesąžiningą sąlygą paviešinusiai šaliai toliau ją taikyti.

14. 1997 m. Vartotojų apsaugos įstatymo Nr. CLV (*Fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. Törvény*, toliau – Vartotojų apsaugos įstatymas) 39 straipsnio 1 dalyje numatyta: vartotojų apsaugos tarnyba, nevyriausybinė vartotojų interesus ginanti organizacija ar prokuroras gali prieš asmenis, kurių neteisėta veikla paveikia daug vartotojų ar sukelia didelę žalą, pradėti procesą, kad būtų apginti šių vartotojų interesai arba atlyginta atitinkama jiems padaryta žala. Šis procesas gali būti pradėtas net jei neįmanoma konkrečiai nustatyti žalą patyrusių vartotojų.

15. Pagal 2003 m. Elektroninių ryšių įstatymo Nr. C (*Elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. Törvény*, toliau – Elektroninių ryšių įstatymas) 132 straipsnio 2 dalies c puntą paslaugų teikėjui leidžiama vienašališkai pakeisti sutarties sąlygas, jeigu tai pateisina iš esmės pasikeitusios aplinkybės. Šio įstatymo 132 straipsnio 4 dalyje paslaugų teikėjui leidžiama vienašališkai nustatyti, kokiais atvejais jis gali pakeisti tipines sutarties sąlygas po to, kai buvo sudaryta sutartis. Teisės aktų leidėjas neapibrėžia tokio vienašališko paslaugų teikėjo sprendimo teisinių ribų ar šio sprendimo priėmimui taikytinų sąlygų.

16. Pagal Elektroninių ryšių įstatymo 132 straipsnio 5 dalį abonemento sutartį pasirašę asmenys neturi teisės nutraukti šios sutarties, jeigu jie įsipareigojo apibrėžtu laikotarpiu naudotis paslauga ir pasirašė šią sutartį atsižvelgdami į iš tokio įsipareigojimo kylančius privalumus, o pakeitimai neturi įtakos gaunamiems privalumams. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, šia įstatymo nuostata vienašališkai ir nepagrįstai, iš esmės neribotai, reguliuojamos šalių sutartinės teisės ir pareigos vartotojo nenaudai, o tai pažeidžia sąžiningumo, lojalumo verslo srityje ir teisingo rizikos paskirstymo reikalavimus.

III – Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

17. Kaip matyti iš bylos medžiagos, atsakovė pagrindinėje byloje, telekomunikacijų įmonė, teikianti fiksuoto ryšio paslaugas, 2008 m. į savo bendrąsias prekybos sąlygas įtraukė nuostatas dėl išlaidų, patiriamų, kai atsiskaitoma pinigine perlaida. Jose numatyta, kad tuo atveju, kai atsiskaitoma piniginėmis perlaidomis, paslaugos teikėjas turi teisę pareikalauti padengti dėl to atsiradusias papildomas išlaidas. Tačiau bendrosiose prekybos sąlygose nėra nustatyta, kaip apskaičiuojamos su piniginėmis perlaidomis susijusios išlaidos.

18. Dėl to ieškovė pagrindinėje byloje gavo nemažai vartotojų skundų, kuriais remiantis, jos manymu, galima daryti išvadą dėl pirmiau minėtų nuostatų nesąžiningo pobūdžio. Ji raštu pareikalavo, kad atsakovė atitinkamai pakeistų savo bendrąsias prekybos sąlygas, bet ši tokį reikalavimą griežtai atmetė.

19. Ieškovė, remdamasi Vengrijos vartotojų apsaugos įstatymo 39 straipsnio 1 dalimi, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pareiškė ieškinį viešajam interesui ginti, kuriuo prašo, pirma, pagal Civilinio kodekso 209/B straipsnio 1 dalį pripažinti nagrinėjamas sąlygas nesąžiningomis ir, antra, nedelsiant ir atgaline tvarka atlyginti tas sumas, kurios atsakovei buvo sumokėtos dėl sąskaitose neteisėtai nurodytų išlaidų už pinigines perlaidas.

20. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kilo abejonių dėl konkrečių Direktyvos 93/13 nuostatų aiškinimo. Sprendimui pagrindinėje byloje priimti, jo manymu, reikalingas Teisingumo Teismo išaiškinimas. Todėl jis nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

1. Ar galima 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnio 1 dalį aiškinti taip, kad nesąžininga sutarties sąlyga neprivaloma nė vienam vartotojui, kai pagal teisės aktus paskirtas ir tinkamai įgaliotas subjektas, vartotojų vardu pareikšdamas ieškinį viešajam interesui ginti (*actio popularis*), siekia, kad tokia sutartyje su vartotojais numatyta nesąžininga sąlyga būtų pripažinta negaliojančia?

   Ar kai pareiškiamas ieškinys viešajam interesui ginti, kuriuo siekiama vartotojams, kurie nėra bylos šalys, palankaus sprendimo ar sprendimo, kuriuo uždraudžiama taikyti tipinę nesąžiningą sutarties sąlygą, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį galima aiškinti taip, kad sutartyse su vartotojais numatyta minėta nesąžininga sąlyga neprivaloma nė vienam atitinkamam vartotojui ar kokiam nors kitam būsimam vartotojui, todėl teismas turi savo iniciatyva taikyti iš to kylančias teisines pasekmes?

2. Ar Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį kartu su pagal šios direktyvos 3 straipsnio 3 dalį taikytino priedo 1 dalies j punktu ir 2 dalies d punktu galima aiškinti taip, kad kai pardavėjas ar tiekėjas numato vienašališką sutarties sąlygų pakeitimą aiškiai neapibūdindamas metodo, pagal kurį kainos kinta, ir sutartyje nenurodydamas pagrįstos priežasties, tokia sutarties sąlyga yra niekinė *ipso iure*?

IV – Procesas Teisingumo Teisme

21. 2010 m. rugpjūčio 25 d. nutartį dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2010 m. rugsėjo 29 dieną.

22. Rašytines pastabas per Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje numatytą terminą pateikė ieškovė pagrindinėje byloje, Vengrijos ir Ispanijos vyriausybės bei Europos Komisija.

23. Kadangi nė viena šalis neprašė pradėti žodinio proceso, išvada šioje byloje galėjo būti parengta po 2011 m. rugsėjo 7 d. Teisingumo Teismo bendrojo susirinkimo.

V – Pagrindiniai proceso šalių argumentai

A – *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

24. *Vengrijos vyriausybė* remiasi Teisingumo Teismo praktika ir nurodo, kad Direktyvos 93/13 7 straipsnyje numatyti kolektyviniai veiksmai yra prevencinio pobūdžio, nes jais siekiama uždrausti nesąžiningų sąlygų, kurios žalingos vartotojams, naudojimą. Ieškiniu viešajam interesui ginti, kuriam taikytina ir Direktyva 2009/22, siekiama apginti kolektyvinius vartotojų interesus, neatsižvelgiant į tai, ar šie vartotojai yra bylos šalis. Vadinasi, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 2 dalį bendrai reikia aiškinti taip, kad sąlygos, kurias prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pripažino nesąžiningomis, nėra privalomos vartotojams ir negali būti naudojamos ateityje.

25. Pirma, nacionalinis teismas pagal Direktyvą 93/13 turi nustatyti nesąžiningą sutarties sąlygos pobūdį, jei būtina – savo iniciatyva, ir prireikus jos netaikyti, nebent tam prieštarauja pats vartotojas. Antra, nacionalinis teismas, nagrinėdamas ieškinį dėl veiksmų uždraudimo, turi nustatyti tokio sutarties sąlygos pripažinimo nesąžininga teisines pasekmes.

26. *Ispanijos vyriausybė* mano, kad nesąžininga sąlyga nėra privaloma nė vienam vartotojui, taip pat ir ateityje, kai tinkamai įgaliotas subjektas pareiškia ieškinį dėl tokios sutarties sąlygos pripažinimo neprivaloma, o ieškinį nagrinėjantis teismas jį patenkina. Be to, nacionalinis teismas yra įpareigotas savo iniciatyva numatyti teisines pasekmes, kurių atsiranda dėl nesąžiningo pobūdžio pripažinimo bei draudimo tokią sąlygą naudoti sutartyse su vartotojais.

27. *Komisija* nurodo, kad Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies nuostata, pagal kurią nesąžiningos sutarties sąlygos nėra privalomos vartotojams, įpareigoja valstybes nares įgyvendinti konkretų tikslą. Numatant šio tikslo įgyvendinimo sąlygas, reikia atsižvelgti į lygybės ir veiksmingumo principus, kaip jie apibrėžti Teisingumo Teismo praktikoje.

28. Kadangi Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje nėra nustatyta aiškių taisyklių, kaip užkirsti kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui, direktyvai neprieštarauja tokia tvarka, pagal kurią, išnagrinėjus ieškinį dėl veiksmų uždraudimo ir pripažinus nesąžiningą sąlygą negaliojančia, tokia teisinė pasekmė kyla ne tik bylos šalims. Vengrijos teisės aktuose nustatyta tvarka, pagal kurią toks negaliojimo pripažinimas taikomas kiekvienam, kuris sudaro sutartį, kurioje yra tokia sąlyga, padeda įgyvendinti direktyvoje nustatytus tikslus. Be to, Komisija tvirtina, kad nacionalinė nuostata, pagal kurią nacionalinis teismas privalo savo iniciatyva numatyti sprendimo teisines pasekmes, kurių atsiranda ir vartotojų, kurie nėra bylos šalys, naudai, neprieštarauja Direktyvai 93/13.

B – *Dėl antrojo prejudicinio klausimo*

29. Tiek *Vengrijos vyriausybė*, tiek *Komisija* tvirtina, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnyje abstrakčiai nurodyti visi požymiai, dėl kurių sutarties sąlyga laikoma nesąžininga. Be to, direktyvos priede pateikiamas sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas. Tai, kad tam tikra sąlyga yra nurodyta šiame sąraše, dar nebūtinai reiškia, kad ji turi būti teisiškai vertinama kaip nesąžininga. Atvirkščiai, tai įvertinti turi nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į nustatytus bendrus kriterijus, kurių išaiškinimas jau yra Teisingumo Teismo kompetencija.

30. *Vengrijos vyriausybė*, remdamasi pagrindinės bylos aplinkybėmis, nurodo, kad toks vienašališkas bendrųjų prekybos sąlygų pakeitimas, kai nenurodomos pakeitimo sąlygos ir priežastis, nesuderinamas su Direktyva 93/13, nes dėl jo atsiranda didelis sutartinių teisių ir pareigų neatitikimas. Vis dėlto atitinkamą sutarties nuostatą, atsižvelgdamas į kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybes ir taikydamas Direktyvoje 93/13 nustatytus kriterijus, turi įvertinti nacionalinis teismas.

31. *Ispanijos vyriausybė* teigia, kad tokia sutarties nuostata, pagal kurią ūkio subjektas gali vienašališkai keisti bendrąsias prekybos sąlygas, nenurodydamas kainos keitimo sąlygų ir priežasties, turi būti vertinama kaip nesąžininga.

VI – Teisinis vertinimas

A – *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

32. Pirmuoju klausimu, kurį sudaro dvi dalys, iš esmės siekiama sužinoti, ar Vengrijos teisės aktuose nustatyta kolektyvinė teisių apsaugos sistema, pagal kurią vartotojų apsaugos organizacijos turi teisę pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti (*actio popularis*), neprieštarauja Direktyvai 93/13. Šis klausimas suteikia galimybę išsamiau išnagrinėti Direktyva 93/13 sukurtos vartotojų apsaugos nuo nesąžiningų sąlygų sistemos pagrindinius bruožus, o gautos įžvalgos padės atsakyti į konkrečius prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimus.

33. Bendrais bruožais išdėsčiusi šią apsaugos sistemą, išnagrinėsiu direktyvos leidėjo sukurtą grupės ieškinio institutą ir didžiausią dėmesį skirsiu pagrindiniam klausimui, koks turi būti nacionalinio teismo sprendimo, priimto išnagrinėjus ieškinį viešajam interesui ginti, teisinis poveikis, siekiant tinkamai atsižvelgti į Direktyvoje 93/13 nustatytą vartotojų apsaugos tikslą.

1. Vartotojų apsauga kaip direktyvos tikslas

34. Pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką direktyvoje nustatyta apsaugos sistema pagrįsta mintimi, kad vartotojas yra mažiau palankioje padėtyje nei pardavėjas ar tiekėjas tiek galimybių derėtis, tiek informacijos lygio atžvilgiu, o tai reiškia, kad jam reikia sutikti su pardavėjo ar tiekėjo iš anksto nustatytomis sąlygomis ir jis negali daryti įtakos jų turiniui [4]. Atsižvelgiant į tokią mažiau palankią situaciją, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad nesąžiningos sąlygos vartotojams nėra privalomos. Kaip aiškėja iš teismo praktikos, tai yra imperatyvi nuostata, kuria siekiama formalią sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą pakeisti realia pusiausvyra, galinčia atkurti tų šalių lygybę [5].

35. Kaip ne kartą yra pripažinęs Teisingumo Teismas, siekiant užtikrinti Direktyva 93/13 nustatytą apsaugą, tokia nelygybė tarp vartotojo ir pardavėjo arba tiekėjo gali būti kompensuota tik pozityviais su sutartiniais santykiais nesusijusių subjektų veiksmais [6]. Atsižvelgdamas į šiuos principus, Teisingumo Teismas nusprendė, kad nacionalinis teismas turi savo iniciatyva įvertinti nesąžiningą sutarties sąlygos pobūdį [7]. Teismui suteikta teisė savo iniciatyva įvertinti sutarties sąlygos nesąžiningumą, Teisingumo Teismo nuomone, „yra tinkamas būdas įgyvendinti Direktyvos 93/13 6 straipsnio tikslą, t. y. pasiekti, kad individualiam vartotojui nebūtų privaloma nesąžininga sąlyga, ir prisidėti siekiant 7 straipsnio tikslo, nes toks įvertinimas gali turėti atgrasantį poveikį, dėl kurio būtų nustojama naudoti nesąžiningas sąlygas vartotojų ir ūkio subjektų sutartyse“ [8]. Be to, šią teismui suteiktą teisę Teisingumo Teismas vertina kaip būtiną, „kad vartotojui būtų užtikrinta veiksminga apsauga, atsižvelgiant į, be kita ko, realią galimybę, jog vartotojas nežinos savo teisių ar susidurs su jų įgyvendinimo sunkumais“ [9].

4 — Žr. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimo *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98-C-244/98, Rink. p. I-4941) 25 punktą ir 2006 m. spalio 26 d. Sprendimo *Mostaza Claro* (C-168/05, Rink. p. I-10421) 25 punktą.

5 — Žr. 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 36 punktą ir 2009 m. birželio 4 d. Sprendimo *Pannon GSM* (C-243/08, Rink. p. I-4713) 25 punktą.

6 — Žr. 4 išnašoje minėto Sprendimo *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* 27 punktą, 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 26 punktą ir 2009 m. spalio 6 d. Sprendimo *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, Rink. p. I-9579) 31 punktą.

7 — Ten pat, 32 punktas.

8 — 2002 m. lapkričio 21 d. Sprendimo *Cofidis* (C-473/00, Rink. p. I-10875) 32 punktas ir 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 27 punktas.

9 — 8 išnašoje minėto Sprendimo *Cofidis* 33 punktas ir 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 28 punktas.

2. Grupės ieškinys – iš principo pakankama ir veiksminga priemonė, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 6 ir 7 straipsnius

36. Nors per ankstesnes prejudicinio sprendimo priėmimo procedūras daugiausia buvo nagrinėjami su individualia teisine gynyba susiję klausimai, taigi situacijos, kai vartotojas, susidūręs su nesąžiningų sąlygų naudojimu, pats gina savo teises, pavyzdžiui, ginčydamas tokią sutartį arba reikalaudamas sustabdyti priverstinį vykdymą, tačiau vien remiantis šia aplinkybe būtų neteisinga daryti išvadą, kad Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalies nuostata, pagal kurią asmenys arba organizacijos, siekdamos apsaugoti vartotojų interesus, gali kreiptis į teismą dėl nesąžiningų sąlygų naudojimo komerciniuose sandoriuose, praktikoje yra mažiau svarbi.

37. Ši nuostata, kurioje numatytas abstrakčios kontrolės mechanizmas, iš tikrųjų papildo Direktyva 93/13 sukurtą apsaugos sistemą, nes leidžia veiksmingai kovoti su nesąžiningų sąlygų naudojimu ir tada, kai išskirtiniais atvejais vartotojai, pavyzdžiui, dėl patiriamų išlaidų, patys nesikreipia į teismą. Tai atitinka ir Direktyvos 93/13 tikslą – ne tik užtikrinti tinkamą vartotojų apsaugą, iškilus individualiems konfliktams su ūkio subjektais, bet, kaip aiškėja iš 7 straipsnio 1 dalies, apskritai neleisti ūkio subjektams naudoti nesąžiningų sąlygų sutartyse.

38. Šiam tikslui pasiekti Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje valstybės narės įpareigojamos numatyti „pakankamas ir veiksmingas priemones“, kurios veiksmingai pašalintų nesąžiningas sąlygas. Pirmiausia tai reikia suprasti kaip reikalavimą sudaryti sąlygas, leidžiančias uždrausti nesąžiningų sąlygų naudojimą ne tik konkrečiu atveju. Tam galima naudoti tiek civilinio proceso, tiek administracinės ir baudžiamosios teisės ar kitas reguliavimo priemones [10]. Kokia priemonė yra tinkamiausia ir veiksmingiausia, atsižvelgdamos į konkrečios teisinės sistemos sąlygas diskreciją nuspręsti galiausiai turi valstybės narės. Taigi valstybės narės pagal savo teisės tradicijas gali pačios pasirinkti įvairius kontrolės mechanizmus. Vis dėlto, kaip aiškėja iš 7 straipsnio 1 ir 2 dalies sisteminio aiškinimo, reikalaujama nustatyti pakankamai veiksmingą procedūrą [11]. Pirmiausia tai reiškia, kad kompetentingas teismas arba kompetentinga institucija gali priimti sprendimą dėl nesąžiningo sąlygos pobūdžio ir turi pakankamų ir veiksmingų priemonių, galinčių užkirsti kelią ginčijamos sąlygos naudojimui.

10 — Valstybių narių lygmeniu egzistuojančias įvairias priemones apžvelgia M. Ebers „Unfair Contract Terms Directive (93/13)“, *EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis*, Hans Schulte-Nölke, Christian Twigg-Flesner ir Martin Ebers (leid.), p. 422 ir paskesni. Iš apžvalgos matyti, kad visose valstybėse narėse, siekiant uždrausti nesąžiningų sąlygų naudojimą, numatytos teisminės procedūros. Kai kuriose valstybėse narėse prioritetas teikiamas administracinės teisės priemonėms, tačiau visose valstybėse narėse galima pareikšti grupės ieškinį.

11 — Žr. H.-W. Micklitz „AGB-Gesetz und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Vertragsklauseln in Verbraucherverträgen“, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1993, p. 529, kuris nurodo, kad Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas nenorėjo kištis į pačios kontrolės pobūdį. Atvirkščiai, valstybės narės gali pačios nuspręsti, kam patikėti kontrolės funkciją – administravimo įstaigoms ar vartotojų organizacijoms, jei tik ši kontrolė yra tinkama ir veiksminga. Panašiai mano ir T. Pfeiffer *Das Recht der Europäischen Union – Kommentar*, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.), IV tomas, A5, 7 straipsnis, 14 punktas, p. 3, kuris teigia, kad valstybės narės gali nuspręsti, kaip bus vykdoma abstrakti kontrolė – kaip teisminė ar kaip administracinė procedūra. Tačiau reikalaujama užtikrinti pakankamą procedūros veiksmingumą. R. Damm „Europäisches Verbrauchervertragsrecht und AGB-Recht“, *Juristenzeitung*, 1994, p. 175, direktyvos 7 straipsnio 2 dalies nuostatą aiškina taip, kad valstybių narių teisės aktuose turi būti nustatyta, kaip bus vykdoma abstrakti nesąžiningų sąlygų kontrolė – teisminio ar administracinio proceso būdu. Vis dėlto autorius nurodo, kad Europos Sąjungos teisės aktuose numatytas ne tik pats grupės ieškinys, bet ir jo veiksmingumas, nes jis yra pakankama ir veiksminga priemonė, užkertanti kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui.

39. Kaip svarbi ir privaloma veiksmingos kontrolės priemonė direktyvoje numatytas grupės ieškinys, kuris kai kurių valstybių narių teisės sistemoje jau buvo žinomas, iki įsigaliojant Direktyvai 93/13 [12]. Pagal direktyvos 7 straipsnio 2 dalį valstybės narės privalo numatyti, kad „asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, gali <...> iškelti bylą teismuose arba kompetentingose administracinėse institucijose“, kad būtų priimtas sprendimas dėl nesąžiningo sąlygos pobūdžio ir prireikus „pritaikytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui“. Tai, kad direktyvos autorius aiškiai numatė grupės ieškinio institutą, rodo, kad jis šią priemonę iš principo laiko pakankama ir veiksminga, kaip tai suprantama pagal 7 straipsnio 1 dalį, siekiant užkirsti kelią tolesniam nesąžiningų sąlygų naudojimui komercinių santykių srityje.

40. Tokiomis aplinkybėmis būtų logiška nurodyti, kad asmenų arba organizacijų, kurie atstovauja vartotojų interesams, pareikšti ieškiniai dėl konkrečių sutarties sąlygų pripažinimo negaliojančiomis ir (arba) dėl tokių sąlygų naudojimo sutartyse uždraudimo kokybine prasme negali būti vertinami kitaip negu pavienių vartotojų ieškiniai. Pirmuoju atveju iš principo taikytini tie patys argumentai, kurie pateisina tokią griežtą vartotojų apsaugą ir kuriais Teisingumo Teismas grindė savo teismo praktiką dėl Direktyvos 93/13 6 straipsnio, susijusią su individualiais ieškiniais. Siekiant apsaugoti vartotoją, kuris paprastai yra silpnesnė šalis, reikia imtis veiksmų, ir būtent tokių, kurie nesąžiningas sąlygas naudojantį ūkio subjektą atgrasytų nuo tokios praktikos. Tokios atgrasomosios proceso teisės priemonės, kaip Teisingumo Teismas pripažino 2002 m. sausio 24 d. Sprendime *Komisija prieš Italiją* [13], galėtų būti ne tik ieškiniai dėl nagrinėjamų sąlygų pripažinimo niekinėmis, bet ir prevencinės priemonės, pavyzdžiui, ieškiniai dėl tolesnio tokių sąlygų naudojimo uždraudimo [14].

12 — Visose Europos Sąjungos valstybėse narėse egzistuoja galimybė pareikšti grupinį ieškinį teismui dėl nesąžiningų sąlygų naudojimo. Beveik visose valstybėse narėse kaip minimalus apsaugos lygis numatyta galimybė pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo subjektui, kuris naudoja arba rekomenduoja nesąžiningas sąlygas. Paprastai neatidėliotinais atvejais galima teismui pateikti prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo. Be to, kai kuriose valstybėse narėse taip pat galima pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo. Grupės ieškinys Vokietijoje turi daugiau kaip šimto metų tradicijas. Pirmą kartą teisė verslo asociacijoms pareikšti ieškinį buvo numatyta dar 1896 m. Kovos su nesąžininga konkurencija įstatyme (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*). Maždaug po 80 metų vartotojų ir ūkio subjektų asociacijų grupės ieškinys buvo įtrauktas į bendrųjų prekybos sąlygų reglamentavimą: subjektui, kuris, taikydamas bendrąsias prekybos sąlygas, naudoja arba rekomenduoja teisiniams sandoriams sąlygas, kurios pagal *Bürgerliches Gesetzbuch* (Civilinis kodeksas) 307–309 straipsnius yra negaliojančios, teisę tam turinti institucija, kaip antai vartotojų asociacija bei Pramonės ir prekybos arba Amatų rūmai, gali pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo, o rekomendacijų atveju – dėl atšaukimo (Ieškinių dėl veiksmų nutraukimo įstatymo (*Unterlassungsklagengesetz*) 1, 3 straipsniai). Nuo 1988 m. Prancūzijoje administracinė ar teisminė kontrolė gali būti vykdoma ne tik individualaus proceso būdu, bet ir pateikus grupės ieškinį, kurį turi teisę pareikšti vartotojų asociacijos (*Code de la Consommation* L. 421-1 ir paskesni straipsniai). Pirma, jos gali pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo (L. 421-2, L. 421-6 straipsniai), antra, turi teisę į kolektyvinį žalos atlyginimą tada, kai dėl sąlygą naudojančio subjekto veiksmų buvo padaryta žala kolektyviniams vartotojų interesams (L. 421-1, 421-7 straipsniai). Lenkijos civilinio proceso teisėje pirmą kartą abstrakčios sąlygų kontrolės gavus grupės ieškinį reglamentavimas numatytas tik į nacionalinę teisę perkėlus Direktyvą 93/13 (Civilinio proceso kodekso 479 ir paskesni straipsniai). Teisę pareikšti ieškinį turi ne tik vartotojų asociacijos, vietinio lygmens vartotojų reikalų ombudsmenai bei Konkurencijos ir vartotojų teisių apsaugos tarnybos vadovas, bet ir bet kuris asmuo, kuris, gavęs tokią sąlygą naudojančio subjekto pasiūlymą, būtų galėjęs sudaryti sutartį. Jungtinėje Karalystėje teisę pareikšti ieškinį turi vartotojų asociacijos, ir teisė bylinėtis suteikiama ieškinį pareiškusiai asociacijai (*Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999* 11 ir 12 straipsniai). Tokia teisė vartotojų asociacijoms numatyta ir Ispanijoje (*Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación* 12 ir paskesni straipsniai), ir tai leidžia joms pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo, atšaukimo ir žalos atlyginimo. Be to, nuo 2001 m. pagal Ispanijos civilinio proceso kodeksą vartotojų organizacijos gali reikalauti atlyginti žalą konkrečiai neidentifikuotai vartotojų grupei. Austrijoje taip pat numatyta, kad siekiant vartotojų apsaugos galima pareikšti grupės ieškinį (Vartotojų apsaugos įstatymo (*Konsumentenschutzgesetz*) 28 ir paskesni straipsniai). Įstatyme išvardytos vartotojų ir verslo asociacijos, pažeidus vartotojų apsaugos teisės aktus, gali atitinkamai pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo. Italijos teisinė situacija panaši (*Codice del consumo* 37 straipsnis). Slovėnijoje kiekviena juridinio asmens statusą turinti organizacija, įsteigta siekiant vartotojų teisių ir interesų apsaugos, jei nuo jos įsteigimo iki ieškinio pateikimo praėjo bent vieni metai ir jei ji iš tiesų vykdo veiklą, gali pareikšti ieškinį, kuriuo prašoma teismo uždrausti verslo subjektui naudoti įstatymams prieštaraujančias bendrąsias prekybos sąlygas arba pripažinti sutartį ir (arba) konkrečias jos nuostatas arba bendrąsias prekybos sąlygas, kurios įtrauktos į tokią sutartį, negaliojančiomis (*Zakon o varstvu potrošnikov* 74 ir kt. straipsniai). Portugalijoje teisę pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo ir žalos atlyginimo turi ir tiesioginio intereso neturintys vartotojai bei vartotojų asociacijos (*Lei Nr. 24/95 do consumidor* 13 straipsnis).

13 — C-372/99, Rink. p. I-819.

14 — Ten pat, 14 ir 15 punktai.

41. Grupės ieškinys, kaip kolektyvinė teisių gynybos priemonė, ne tik leidžia pasinaudoti tokiomis teisinėmis priemonėmis, bet jam taip pat būdingos savybės, dėl kurių jis tampa veiksminga atgrasomojo pobūdžio priemone [15]. Tokiam vertinimui, kaip matyti iš pirmiau minėto sprendimo, pritaria ir Teisingumo Teismas [16]. Grupės ieškinys, palyginti su individualiu ieškiniu, iš tiesų turi daug pranašumų. Jis leidžia sujungti bendrus vartotojų interesus ir bendrai ginti jų teises teisme. Vartotojų apsaugos organizacijų pareikšti grupės ieškiniai suteikia vartotojų balsui daugiau svarumo, o per individualų procesą dėl paprastai silpnesnės vartotojų pozicijos neretai tai neįmanoma. Galiausiai grupės ieškinys sustiprina vartotojo procesinę padėtį ir, pavyzdžiui, panaikina riziką, pralaimėjus civilinę bylą, patirti teismo proceso išlaidų, dėl kurių vartotojas gali atsisakyti individualiai ginti savo teises, arba kai dėl per mažos ieškinio vertės neapsimoka pradėti individualaus proceso [17]. Sėkmingas teisės aktų vykdymas naudojant grupės ieškinį sukuria teisingą vartotojo ir ūkio subjektų interesų pusiausvyrą, užtikrina sąžiningą konkurenciją ir parodo, kad, siekiant apsaugoti vartotojus, grupės ieškinys yra ne mažiau būtinas negu individualus ieškinys.

42. Dėl minėtų priežasčių teisę pareikšti ieškinį turintys asmenys ir organizacijos tiek, kiek netaikomos specialios taisyklės tokios rūšies ieškiniams, pavyzdžiui, direktyvos 5 straipsnyje esanti aiškinimo nuostata [18], siekdami nesąžiningų sąlygų naudojimo uždraudimo gali remtis Teisingumo Teismo praktika dėl 6 straipsnio 1 dalies.

43. Iš to, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad kolektyvinė teisminės gynybos sistema, kaip antai nustatytoji Vengrijos teisės sistemoje, kurioje naudojamas grupės ieškinys, iš principo atitinka Direktyvos 93/13 reikalavimus. Tačiau tai dar nereiškia, kad šiuos reikalavimus taip pat atitinka konkrečios šios sistemos nuostatos. Tai reikia išnagrinėti toliau.

3. Dėl konkrečiai nustatytos grupės ieškinio priemonės

44. Kaip matyti iš dvyliktos konstatuojamosios dalies, Direktyvoje 93/13 numatytas tik dalinis ir minimalus nacionalinės teisės aktų dėl nesąžiningų sąlygų suderinimas [19]. Atsižvelgiant į tai, negalima daryti išvados, kad direktyva siekiama suderinti grupės ieškinio, kaip vartotojų proceso teisės priemonės, reglamentavimą. Tačiau tai nepanaikina galimybės direktyvos 7 straipsnio 2 dalį vertinti kaip leidžiančią dalinį grupės ieškinio suderinimą [20].

45. Tokio dalinio suderinimo buvimą patvirtina fragmentinis proceso reikalavimų nustatymas. Be to, pagal direktyvos 7 straipsnio 2 dalį valstybės narės gali savo teisės sistemoje numatyti grupės ieškinio priemonę ir viešajam interesui ginti, o tai netiesiogiai suteikia informacijos apie tai, kaip turi būti reglamentuotas šis procesas ir, pirmiausia, kokį teisinį poveikį privalo turėti nacionalinio teismo sprendimai, nes tik įvykdžius tam tikrus reikalavimus tokia apsaugos sistema tinkamai ir veiksmingai padės įgyvendinti vartotojų apsaugos tikslą.

15 — Šiuo klausimu taip pat žr. G. Paisant „Les limites de l'action collective en suppression de clauses abusives“, *La Semaine Juridique - Édition Générale*, Nr. 18, 2005, II-10057, kuris nurodo prevenciną grupės ieškinio pobūdį. Jis teigia, kad grupės ieškinio tikslas – neleisti, kad nuo sutarties sąlygų, kurios pripažintos nesąžiningomis, nukentėtų nauji vartotojai.

16 — Žr. 13 išnašoje minėto Sprendimo *Komisija prieš Italiją* 14 ir 15 punktus, kuriame Teisingumo Teismas, be kita ko, pripažino, kad grupės ieškinys turi atgrasomąjį poveikį, nes jis yra prevencinio pobūdžio, o nustatytų teisinių priemonių tikslas yra atgrasyti.

17 — Tai teisingai nurodo P. Del Chiappa „Le associazione, la rappresentanza e la partecipazione dei consumatori“, *I diritti dei consumatori*, Guido Alpa (leid.), II tomas, Turinas, 2009, p. 726, bei „La tutela individuale e collettiva dei consumatori“, *I diritti dei consumatori*, Guido Alpa (leid.), I tomas, Turinas, 2009, p. 146, ir A.-C. Fornage *La mise en oeuvre des droits du consommateur contractant*, Andreas Furrer ir kt. (leid.), Briuselis, 2011, p. 378. Jei dėl bylinėjimosi patiriamos išlaidos nusveria gaunamą naudą, vartotojas dažniausiai atsisako ginti savo teises teisme. Todėl, autorių nuomone, individualus procesas būtinas, tačiau nėra pakankamas siekiant užtikrinti nuolatinę vartotojų teisių apsaugą.

18 — 2004 m. rugsėjo 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją* (C-70/03, Rink. p. I-7999), priimtas dėl Direktyvos 93/13 5 straipsnyje esančios aiškinimo taisyklės, kuriame skiriami pavienių vartotojų ieškiniai ir asmenų ar organizacijų, kurios atstovauja vartotojų interesams, ieškiniai dėl veiksmų uždraudimo. Teisingumo Teismas tokį skyrimą pagrindė skirtingais šių ieškinių tikslais. Pirmuoju atveju teismai arba kompetentingos įstaigos turi konkrečiai įvertinti nesąžiningą sąlygos, numatytos jau sudarytoje sutartyje, pobūdį, o antruoju atveju jie abstrakčiai vertina nesąžiningą sąlygos, kuri gali būti naudojama dar nesudarytose sutartyse, pobūdį.

19 — 2010 m. birželio 3 d. Sprendimo *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* (C-484/08, Rink. p. I-4785) 28 ir 29 punktai.

20 — T. Pfeiffer (straipsnis minėtas 11 išnašoje, 7 straipsnis, 20 punktas, p. 5).

46. Proceso požiūriu tokios kolektyvinės teisių gynybos sistemos buvimas pirmiausia reiškia, kad asmenims arba organizacijoms, kurios atstovauja vartotojų interesams, suteikiama teisė kreiptis į teismą ir prašyti ginčijamas nesąžiningas sąlygas pripažinti negaliojančiomis bei uždrausti tolesnį jų naudojimą sutartyse. Todėl 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad turi būti priimti nacionalinės teisės aktai, leidžiantys jiems kreiptis į teismą arba administracines institucijas. Teisine prasme šią nuostatą reikia suprasti taip, kad jiems suteikiama teisė skųsti ir (arba) pareikšti ieškinį [21]. Taip jiems užtikrinama procesinė padėtis, leidžianti tinkamai ir veiksmingai ginti trečiųjų asmenų interesus.

a) Teismo sprendimo poveikis tretiesiems asmenims

i) Pagrindiniai abstrakčios kontrolės procedūros, nustatytos 7 straipsnio 2 dalyje, bruožai

47. Nagrinėjant klausimą, koks turi būti teisinis nacionalinių sprendimų poveikis, kad būtų tinkamai atsižvelgiama į vartotojų apsaugos tikslą, pirmiausia reikia nurodyti esminę Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, pagal kurią nagrinėjama sąlyga nėra „privaloma vartotojui“. Vadinasi, valstybėms narėms direktyva imperatyviai nustatoma, kokia yra nesąžiningo pobūdžio teisinė pasekmė. Sąlygos neprivalomumas vartotojui, kaip tai suprantama pagal direktyvą, reiškia, kad vartotojas teisiškai nėra saistomas nesąžiningos sąlygos. Tokia sąlyga nustatyti vartotojo įsipareigojimai nuo pat pradžių neturi privalomos teisinės galios. Todėl tai neprivalomumas *ipso iure*, kuris egzistuoja neatsižvelgiant į teismo sprendimą. Taigi teismas tik pripažįsta, kad tam tikra nuostata negalėjo būti privaloma vartotojui [22].

48. Pati neprivalomumo sąvoka yra daugiareikšmė ir ja atsižvelgiama į tai, kad pasekmės, kylančios dėl nesąžiningo sąlygos pobūdžio, galiausiai priklauso nuo konkrečios nacionalinės teisės sistemos. Jos gali skirtis, nelygu teisinė sistema. Todėl Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje ir vartojama neutrali sąvoka [23]. Šioje direktyvos nuostatoje apsiribojama vien tikslo, kurio įgyvendinimą privalo užtikrinti valstybės narės perkeldamos direktyvą, nustatymu, tačiau nėra konkrečiai nustatyta, ar atitinkamos sąlygos turi būti pripažintos negaliojančiomis ar netaikytinomis. Atvirkščiai, tai palikta nustatyti nacionalinės teisės aktais, kuriais reglamentuojamos tikslios teisinės pasekmės [24]. Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas vartoja neutralią sąvoką, siekdamas atsižvelgti į Europos Sąjungoje egzistuojančių civilinės teisės sistemų ir tradicijų įvairovę [25].

21 — Žr. P. Ulmer „Zur Anpassung des AGB-Gesetzes an die EG-Richtlinie über mißbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen“, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 1993, p. 337.

22 — Žr. E. Kapnopoulou *Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union*, Tiubingenas, 1997, p. 150 ir paskesni.

23 — Direktyvos 93/13 genezė padeda geriau suprasti šią sąvoką. Direktyvos projektuose dar buvo siūloma nesąžiningas sąlygas pripažinti netaikytinomis. Kadangi valstybėms narėms dėl labai specifinio nacionalinio reglamentavimo tokia teisinė koncepcija kėlė problemų, jai buvo pasipriešinta vykstant deryboms Taryboje. Todėl, priimdama Bendrąją poziciją, Taryba nusprendė pasirinkti ne tokią griežtą teisinę formuluotę, kad nesąžiningos sąlygos „negalėtų būti taikomos vartotojui“. Taip valstybėms narėms buvo leista savo teisės sistemoje nustatyti konkrečias teisines pasekmes. Tačiau, atrodo, ši sąvoka irgi nebuvo pakankamai neutrali, nes Europos Parlamentas pasiūlė naują formuluotę, t. y. kad sąlygos „nebūtų privalomos vartotojui“, kurią Komisija įtraukė į savo peržiūrėtą pasiūlymą, o Taryba *mutatis mutandis* įtraukė į galutinę direktyvos redakciją (žr. A. Ponick *Die Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen und ihre Umsetzung im Vereinigten Königreich*, Miunsteris, 2003, p. 68).

24 — Žr. T. Pfeiffer (minėta 11 išnašoje, 6 straipsnis, 1 punktas, p. 1). Jis teigia, kad Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį reikia suprasti taip, kad nustatyti teisinį nesąžiningos sąlygos neprivalomumo mechanizmą patikėta valstybėms narėms.

25 — Pavyzdžiui, dėl Europos civilinės teisės kilmės žr. M. Rainer *Introduction to Comparative Law*, Viena, 2010, p. 27 ir kt.

49. Vis dėlto kyla klausimas, ar grupės ieškinio atveju šioje direktyvos nuostatoje numatyta teisinė neprivalomumo pasekmė gali kilti suinteresuotųjų vartotojų naudai. Čia susiduriama su esmine problema, nes nagrinėjant sutarčių teisės ginčą priimtas teismo sprendimas pagal valstybių narių proceso teisės aktus paprastai turi galią tik proceso šalims [26]. Tačiau, aiškinant Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį taip, kaip siūlo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pirmoje klausimo dalyje, būtent kad nesąžininga sutarties sąlyga nėra privaloma nė vienam vartotojui, kai nacionalinis teismas, išnagrinėjęs pagal teisės aktus paskirto ir tinkamai įgalioto subjekto vartotojų vardu pareikštą ieškinį, tokią nesąžiningą sąlygą, naudojamą sutartyje su vartotojais, pripažįsta niekine, reikštų, kad teismo sprendimo poveikis išplečiamas taip, kad apima ir trečiuosius asmenis. Atsižvelgiant į tai, kad Vengrijos teisės sistemoje, konkrečiai Civilinio kodekso 209/B straipsnio 1 dalyje, tokia galimybė nustatyta, reikia išnagrinėti klausimą dėl tokio teismo sprendimo poveikio skundžiamo ūkio subjekto ir trečiųjų asmenų teisiniams santykiams.

50. Reikia pripažinti, kad kol kas Teisingumo Teismas Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį aiškino tik atsižvelgdamas į individualaus ieškinio situaciją. Tačiau tuo remiantis negalima daryti išvados, kad teismo sprendimas dėl nesąžiningo pobūdžio pripažinimo neturi teisinės galios asmenims, kurie nėra bylos šalys. Kaip jau buvo nurodyta [27], šios pagrindinės nuostatos taikymas neapribojamas vien individualiems ieškiniams, priešingai, ji kaip bendroji nuostata vienodai taikoma Direktyvos 7 straipsnio 2 dalyje numatytiems kolektyvinės teisių gynybos mechanizmams.

51. Tačiau tam, kad naudojant kolektyvinės teisių gynybos priemones būtų veiksmingai įgyvendinamas vartotojų apsaugos tikslas, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta teisinė pasekmė – sąlygos neprivalomumas – turi būti taikoma ir tada, kai gindami suinteresuotųjų vartotojų interesus ieškinį pareiškia Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalyje nurodyti asmenys arba organizacijos, nes kitaip grupės ieškinio nauda vartotojams būtų nedidelė. Juk negalima pamiršti, kad abstrakti kontrolė, kaip kolektyvinės teisių gynybos priemonė, buvo sukurta siekiant pašalinti nesąžiningas „bendrai naudoti parengtas sutarčių sąlygas“. Taigi šios sąlygos buvo parengtos siekiant jas naudoti daugelyje sutarčių su vartotojais. Todėl veiksmingai užkirsti joms kelią galima tik tada, jei nacionalinio teismo sprendimas, kuriuo pripažįstamas nesąžiningas konkrečios sąlygos pobūdis, turės atitinkamai platų poveikį [28].

52. Tačiau direktyvoje nėra nurodyta, kaip pasiekti, kad teismo sprendimo, kuriuo pripažįstamas nesąžiningas sutarties sąlygos pobūdis, poveikis būtų platesnis negu individualaus proceso atveju. Kadangi Europos Sąjungos teisės lygmeniu nėra detalių taisyklių, darytina išvada, kad reguliavimo kompetenciją šioje srityje turi valstybės narės. Tokia išvada atrodo logiška ir atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos 93/13 7 straipsnyje nustatyti reikalavimai vienodai taikomi teismo ir administraciniam procesams, kurių konkreti tvarka gali labai skirtis, nelygu valstybė narė. Be to, toks požiūris atitinka

26 — Daugumoje valstybių narių proceso teisėms būdinga tai, kad teismo sprendimas dėl nesąžiningo sąlygos pobūdžio, priimtas nagrinėjant teisinį ginčą dėl konkrečių sutartinių santykių, neužkerta kelio tolesniam šios sąlygos naudojimui, nes toks sprendimas turi galią tik tos bylos šalims. Vis dėlto, siekiant apsaugoti vartotojus nuo nesąžiningų sąlygų naudojimo sutartyse, kai kuriose nacionalinės teisės sistemose numatyta galimybė nukrypti nuo šio principo: taip yra Lenkijoje, Vengrijoje ir Slovėnijoje, kur teismo sprendimas turi *erga omnes* poveikį (žr. M. Ebers, straipsnis minėtas 10 išnašoje, p. 431). Kai kurios valstybės narės, siekdamos apginti vartotojų interesus, ėmėsi priemonių, kad ūkio subjektas negalėtų naudoti panašių sąlygų, nors joms teismo sprendimas galios lyg ir neturi: pavyzdžiui, pagal Jungtinės Karalystės *Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999* 12 straipsnio 4 dalį ieškinio dėl veiksmų uždraudimo dalykas gali būti ne tik konkreti sąlyga, bet labai panašios ar panašų poveikį turinčios sąlygos. Panašiai yra ir Kipre, kur ieškinį dėl veiksmų uždraudimo galima pareikšti ne tik dėl konkretaus pardavėjo arba paslaugos teikėjo, bet ir dėl įmonių grupės, kuri naudoja arba rekomenduoja tokias pačias arba panašias sąlygas, neatsižvelgiant į tai, ar konkrečios įmonės veiklos sritis yra ta pati, ar kita. Taip šiose valstybėse galima užkirsti kelią ūkio subjektų bandymams apeiti teismo sprendimus, kai jie skundžiamas sąlygas pakeičia panašiomis nesąžiningomis sąlygomis (žr. M. Ebers, straipsnis minėtas 10 išnašoje, p. 432).

27 — Žr. šios išvados 40 punktą.

28 — E. Kapnopoulou (straipsnis minėtas 22 išnašoje, p. 161) nurodo, kad teismui išnagrinėjus grupės ieškinį ir pripažinus, kad sąlygos yra nesąžiningos vidutinio vartotojo atžvilgiu, tokios sąlygos vėliau iš viso nebegali būti naudojamos.

Teisingumo Teismo praktikoje pripažintą organizacinio savarankiškumo ir procesinės autonomijos principą, pagal kurį valstybės narės, netiesiogiai įgyvendindamos Europos Sąjungos teisės aktus, atsako už kompetentingų institucijų steigimą ir jų organizacinę struktūrą ir iš principo taiko savo nacionalinės proceso teisės aktus ir aktus, kuriais nustatomas valstybės organizavimas. [29]

53. Kadangi nagrinėjama byla susijusi vien su grupės ieškiniu, pateikdama savo pastabas apsiribosiu tik galimais požiūriais civilinio proceso aspektu. Įmanoma veiksminga priemonė, pavyzdžiui, galėtų būti teismo sprendimo, kuriuo pripažįstamas nesąžiningas sąlygos pobūdis konkrečioje byloje, teisinės galios išplėtimas, ir tai iš principo suderinama su Direktyva 93/13 [30]. Pirma, kaip Teisingumo Teismas pastarąjį kartą pripažino Sprendime *Asturcom Telecomunicaciones* [31], nesant Europos Sąjungos teisės aktų, kuriais reglamentuojama ši sritis, *res judicata* principo įgyvendinimo taisykles valstybės narės savo teisės sistemose nustato vadovaudamosi valstybių narių procesinės autonomijos principu [32]. Antra, išplėtus sprendimo teisinę galią tretiesiems asmenims, tokios sąlygos atitinkamiems sutartiniams santykiams taptų neprivalomos. Kokia priemonė yra labiausia tinkama ir veiksminga atsižvelgiant į konkrečios teisinės sistemos sąlygas, diskreciją nuspręsti galiausiai turi valstybės narės. Todėl valstybės narės turi prerogatyvą vertinti pasirenkamos priemonės veiksmingumą.

54. Vis dėlto valstybės narės neatleidžiamos nuo pareigos numatyti kitas priemones, jei akivaizdu, kad nacionalinės teisės priemonė neveiksminga [33]. Be to, reikia pabrėžti, kad valstybių turima diskrecija jokiu būdu nėra beribė. Atvirkščiai, valstybės narės gali savo diskrecija naudotis tik neperžengdamos Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytų ribų, o galiausiai tai reiškia, kad pernelyg didelis kišimasis prieštarauja pagrindinių teisių apsaugai bei Europos Sąjungos teisėje įtvirtintam proporcingumo principui [34]. Direktyvos 7 straipsnyje aiškiai nurodytas pakankamumo kriterijus pasirenkamų priemonių atžvilgiu rodo, kad proporcingumo principas yra dar vienas svarbus teisinis kriterijus, į kurį reikia atsižvelgti vertinant kiekvienos priemonės suderinamumą su Europos Sąjungos teisės aktais.

ii) Nacionalinių teismų sprendimų *erga omnes* poveikio suderinamumas

55. Išdėsčius abstrakčios kontrolės procedūros, numatytos 7 straipsnio 2 dalyje, pagrindinius bruožus, toliau reikia išnagrinėti, ar nacionalinė tvarka, kaip antai nagrinėjamoji, pagal kurią nacionalinių teismų sprendimai turi galią ne tik proceso šalims, bet taip pat kiekvienam (*erga omnes*), kuris turi sutartinių santykių su ūkio subjektu, neprieštarauja Direktyvai 93/13.

56. Todėl pirmiausia reikia išnagrinėti, ar tokia nacionalinė tvarka atitinka veiksmingumo kriterijų, ir, kaip matyti iš pirmiau išdėstytų samprotavimų, reikia atsižvelgti į tai, kad nacionalinių įstatymų leidėjas, nustatydamas nacionalinės civilinio proceso teisės taisykles, turi pakankamai didelę diskreciją.

57. Objektyviai vertinant, toks teismo sprendimo, kuriuo nesąžininga sąlyga pripažįstama niekine, teisinis poveikis visoms ūkio subjekto, kuriam buvo pareikštas ieškinys, sutartims su vartotojais padeda užkirsti kelią tolesniam tokios sąlygos naudojimui sutartyse. Dėl teismo sprendimo *erga omnes* poveikio ginčijama sąlyga būtent iš karto pašalinama iš visų sutarčių, kuriose ji buvo naudojama, ir pavieniams vartotojams nereikia patiems kreiptis į teismą. Sąlygos pripažinimas niekine kartu yra ir griežčiausia teisinė pasekmė, kuri gali būti numatyta civilinės teisės sistemoje. Taip užtikrinamas direktyvos

29 — Žr. I. Augsberg „Europäisches Verwaltungsorganisationsrecht und Vollzugsformen“, *Verwaltungsrecht der Europäischen Union*, Jörg Philipp Terhechte (leid.), Baden Badenas, 2011, 6 straipsnis, 21 punktas, p. 219. D.-U. Galetta (*Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost*?, Heidelbergas, 2011, p. 11) mano, kad valstybių narių procesinė autonomija grindžiama tuo, kad Europos Sąjunga neturi kompetencijų proceso teisės srityje. Nepaisant to, pagal *effet utile* bei Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principus Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas, siekdamas savo tikslų, gali pasinaudoti valstybių narių proceso teise.

30 — Taip mano ir T. Pfeiffer (straipsnis minėtas 11 išnašoje, 7 straipsnis, 3 punktas, p. 2).

31 — 6 išnašoje minėtas Sprendimas *Asturcom Telecomunicaciones*.

32 — Ten pat, 38 punktas.

33 — Žr. G. Paisant (straipsnis minėtas 15 išnašoje, II-10057), kuris nurodo į Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse esantį veiksmingumo reikalavimą.

34 — Žr. T. Pfeiffer (straipsnis minėtas 11 išnašoje, 7 straipsnis, 3 punktas, p. 2).

6 straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo dėl nagrinėjamos sąlygos neprivalomumo vartotojui įgyvendinimas. Būtent dėl plačios tokio sprendimo taikymo srities galima daryti išvadą, kad jis taip pat turės atgrasomąjį poveikį kitiems ūkio subjektams, kurie ketina sutartyse naudoti panašias sąlygas. Vadinasi, nacionalinė tvarka, kuri yra ginčo dalykas, taip pat yra tinkama priemonė, siekiant ilgam užtikrinti vartotojų apsaugą.

58. Todėl nagrinėjama nacionalinė tvarka atitinka Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalyje nustatytą veiksmingumo reikalavimą.

59. Be to, nacionalinė tvarka taip pat yra pakankama priemonė siekiant užkirsti kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui „sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais“ (direktyvos 7 straipsnio 1 dalis). Bet kuriuo atveju nėra pagrindo teigti, kad ši nacionalinė tvarka neproporcingai ribotų Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintas pagrindines teises ir todėl būtų neproporcinga vartotojų apsaugos priemonė. Pirmiausia nėra taip, kad ūkio subjektai, nedalyvaujantys nagrinėjant bylą dėl nesąžiningo pobūdžio pripažinimo, patirtų neproporcingų teisinių pasekmių ir negalėtų pasinaudoti savo teise būti išklausyti. Iš šios išvados 11 ir paskesniuose punktuose pateiktų nacionalinės teisės normų, pirmiausia iš Civilinio kodekso 209/B straipsnio 2 dalies, matyti, kad sprendimas dėl sąlygų neprivalomumo turi teisinę galią tik konkrečiai tam ūkio subjektui, kuriam buvo pareikštas ieškinys. Taigi tai, kad jo atžvilgiu priimtas teismo sprendimas turi *erga omnes* poveikį, nereiškia, kad jis bus vienodai taikomas bet kuriam ūkio subjektui, kuris naudoja tokią pačią sąlygą, tačiau nedalyvavo procese dėl sąlygos pripažinimo neprivaloma.

60. Tačiau jei taip būtų, kiltų didelių abejonių, susijusių su proceso teisės ir pagrindinių teisių sritimi. Juk sprendimo *erga omnes* poveikis procese nedalyvaujantiems asmenims būtų sunkiai suderinamas su teisingo teismo proceso principu, nes, prieš paskelbiant teisinę galią jiems turintį sprendimą dėl nesąžiningos sąlygos naudojimo sutartyse, jie neturėtų galimybės išsakyti savo pozicijos. Jei sprendimas turėtų *erga omnes* poveikį visiems, taip pat tiems ūkio subjektams, kurie nebuvo proceso šalys, būtų pažeista teisė būti išklausytam, kuri yra teisinės valstybės veiksmų dalis ir kuri teismo praktikoje pripažinta vienu iš bendrųjų Europos Sąjungos teisės principų [35], todėl nagrinėjama nacionalinė tvarka nebūtų proporcinga, kaip tai suprantama pagal direktyvos 7 straipsnį. Vis dėlto tokiomis aplinkybėmis reikia pažymėti, kad klausimas dėl suderinamumo su Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintomis pagrindinėmis teisėmis kyla tik tiek, kiek nacionalinio teismo sprendimų *erga omnes* poveikis laikytinas priemone, patenkančia į Direktyvos 93/13 taikymo sritį. Tačiau dėl *erga omnes* poveikio subjektų, kurie nėra bylos šalys, naudai abejonių nekyla. Kadangi iš Teisingumo Teismui pateiktų paaiškinimų bet kuriuo atveju neaiškėja pagrindinių procesinių teisių pažeidimas, toliau reikia daryti išvadą, kad pakankamumo kriterijus taip pat įvykdytas.

61. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad nacionalinė tvarka, pagal kurią tam tikro ūkio subjekto sutartyje naudojama nesąžininga sąlyga neprivaloma vartotojui, kai nacionalinis teismas, išnagrinėjęs pagal teisės aktus paskirto ir tinkamai įgalioto subjekto ieškinį, pripažįsta tokią sutartyje su vartotojais esančią nesąžiningą sąlygą niekine, neprieštarauja Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 daliai, skaitomai kartu su 7 straipsnio 1 ir 2 dalimis.

iii) Ieškinio dėl veiksmų uždraudimo suderinamumas

62. Antrąja klausimo dalimi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar nacionalinė tvarka, pagal kurią pagal teisės aktus paskirtas ir tinkamai įgaliotas subjektas turi teisę pareikšti ieškinį dėl sąlygos, kurios nesąžiningą pobūdį nustatė teismas, naudojimo uždraudimo, neprieštarauja Direktyvai 93/13.

35 — Žr. 1963 m. liepos 4 d. Sprendimą *Alves* (32/62, Rink. p. 109), 1980 m. birželio 26 d. Sprendimo *National Panasonic* (136/79, Rink. p. 2033) 21 punktą ir 1998 m. gegužės 14 d. Sprendimo *Windpark Groothusen* (C-48/96 P, Rink. p. I-2873) 47 punktą.

63. Iš pradžių reikia konstatuoti, kad Direktyva 93/13, neatsižvelgiant į jos dvidešimt ketvirtoje konstatuojamojoje dalyje nurodytą galimybę dėl bendrųjų sąlygų, įgytų atskiruose ekonominiuose sektoriuose, išankstinio patvirtinimo, nedraudžiama valstybėms narėms savo proceso teisės aktuose numatyti, kad, siekiant uždrausti nesąžiningų sąlygų naudojimą sutartyse, gali būti skiriamos ir prevencinės priemonės. Veikiau yra atvirkščiai, kaip matyti iš Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalies aiškinimo.

64. Pirma, pagal šią direktyvos nuostatą asmenys ir organizacijos turi teisę kreiptis į teismą, kad šis ne tik nuspręstų, ar sutarties sąlygos yra nesąžiningos, bet ir kad būtų „pritaikytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui“. Atsižvelgiant į specifinį reglamentavimo kontekstą, šioje nuostatoje vartojamą neapibrėžtą teisinę sąvoką „priemonės“ reikia suprasti kaip teismo arba administracinių įstaigų sprendimus, kurie proceso srityje numatyti atitinkamoje nacionalinės teisės sistemoje ir kurie, siekiant vartotojų apsaugos, priimami gavus prašymą arba savo iniciatyva. Jau iš šios direktyvos nuostatos formuluotės aiškėja, kad direktyvos autorius išskyrė dvi viena kitą papildančias kolektyvinės teisių gynybos kategorijas. Prie pirmosios priskiriamas procesas dėl sąlygos pripažinimo nesąžininga, o antroji apima visas kitas tinkamas ir veiksmingas priemones, kurias numato valstybės narės.

65. Antra, iš šios direktyvos nuostatos aiškėja, kad taikomos priemonės turi užkirsti kelią nesąžiningoms „bendrai naudoti parengtoms sutarčių sąlygoms“. Todėl svarbiausias požymis yra tas, kad sąlygos buvo suformuluotos bendrai naudoti. Vadinasi, nebūtina, kad šios sąlygos jau būtų bendrai naudojamos arba būtų planuojama tai padaryti [36]. Šios direktyvos nuostatos tikslas – numatyti teisinės gynybos galimybę, kuria galėtų pasinaudoti asmenys, galintys nukentėti teisės pažeidimų atveju. Šios direktyvos nuostatos versijos skirtingomis kalbomis („dėl to“) patvirtina tokį aiškinimą [37]. Ji būtent nurodo, kad reikia pritaikyti prevencines priemones, kurios neleistų ūkio subjektams ateityje savo sutartyse naudoti tam tikrą nesąžiningą sąlygą.

66. Remiantis tokiais argumentais, ieškinys dėl veiksmų uždraudimo yra ne tik teisėta priemonė pagal Europos Sąjungos teisės aktus, bet netgi būtina procesinė priemonė, siekiant įgyvendinti direktyvos tikslą [38]. Direktyvos 93/13 7 straipsnyje valstybėms narėms nustatytas reikalavimas dėl kolektyvinių teisių gynybos priemonių, atsižvelgiant į šios nuostatos logiką ir tikslą, nebūtų išsamiai įgyvendintas, jei pakaktų vien pašalinti tuo laiko momentu egzistuojančią nesąžiningą sąlygą, nenumatant galimybės apskritai uždrausti naudoti šios sąlygos, o pažeidimo atveju paskirti šio draudimo vykdymo priemonės.

67. Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas, atsižvelgdamas į šią būtinybę, 2009 m. balandžio 23 d. priėmė Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus [39]. Šia direktyva, kuria nuo 2009 m. gruodžio 29 d. buvo panaikinta ankstesnė ne kartą iš dalies keista Direktyva 98/27/EB [40], siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su ieškiniais dėl uždraudimo, kuriais siekiama ginti I priede išvardytose direktyvose nurodytus kolektyvinius vartotojų interesus. Taip siekiama užtikrinti sklandų vidaus rinkos veikimą. Tokiomis aplinkybėmis reikia nurodyti, kad tarp šios direktyvos I priede išvardytų direktyvų yra ir Direktyva 93/13, kuri svarbi nagrinėjamai bylai. Direktyva 2009/22 papildė Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalyje numatytas procesines teisinės gynybos priemones [41].

36 — Žr. T. Pfeiffer (straipsnis minėtas 11 išnašoje, 7 straipsnis, 9 punktas, p. 3).

37 — Formuluotės versija vokiečių kalba („im Hinblick auf“), prancūzų („en vue de“), ispanų („con vistas a“), portugalų („com vista a“) ir danų („med henblik på“).

38 — „Ataskaitoje dėl 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais taikymo“ (COM (2000) 248 galutinis, p. 26) Komisija nurodo, kad ieškiniai dėl veiksmų uždraudimo yra dalis tradicinės sistemos, kuria siekiama uždrausti nesąžiningas sąlygas. A.-C. Fornage (straipsnis minėtas 17 išnašoje, p. 380), nurodydamas Direktyvos 93/13 7 straipsnio ir dvidešimt trečios konstatuojamosios dalies formuluotę, taip pat mano, kad valstybės narės įpareigotos numatyti ieškinio dėl veiksmų uždraudimo institutą, kurį, gindamos vartotojų interesus, gali pareikšti vartotojų asociacijos.

39 — OL L 110, p. 30.

40 — 1998 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/27/EB dėl draudimų ginant vartotojų interesus (OL L 166, p. 51; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 4 t., p. 43).

41 — Taip mano J. Stuyck „Public and Private Enforcement in Consumer Protection: General Comparison EU-USA“, *New Frontiers of Consumer Protection – The Interplay Between Private and Public Enforcement*, Oksfordas, 2009, p. 78.

68. Pagal Direktyvos 2009/22 3 straipsnį subjektai, kompetentingi pareikšti ieškinį, – „tai bet kokia pagal valstybės narės teisę tinkamai įsteigta įstaiga ar organizacija, kuri turi teisėtą interesą užtikrinti vartotojų apsaugos nuostatų laikymąsi“. Kadangi ši nuostata labai sutampa su Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalimi, ją reikia suprasti taip, kad ir vartotojų apsaugos organizacijos, kaip antai ieškovė pagrindinėje byloje, iš principo turi teisę pareikšti ieškinį dėl veiksmų uždraudimo, jei jos atitinka valstybės narės teisės aktuose numatytus reikalavimus.

69. Jei ginčijamą nacionalinę tvarką, kaip aprašytoji antroje klausimo dalyje, nagrinėsime atsižvelgdami į pirmiau išdėstytus samprotavimus, tai, objektyviai vertinant, ji bet kuriuo atveju atitinka veiksmingumo reikalavimą, nes pagal ją asmenys arba organizacijos, turintys teisėtą interesą siekti vartotojų apsaugos, gali teisme pareikšti ieškinį dėl sąlygos pripažinimo niekine ir jos uždraudimo konkrečiam ūkio subjektui dar prieš pradedant jam savo sutartyse naudoti tokią nesąžininga pripažintą sąlygą. Ankstyvas nacionalinio teismo, kompetentingo vykdyti abstrakčią kontrolę, įsikišimas užtikrina, kad atitinkama sąlyga nebus įtraukiama į sutartis su vartotojais. Be to, teisės aktuose numatyta galimybė pripažinti sąlygą niekine ir tokią teisinę pasekmę taikyti visiems tam tikro ūkio subjekto sutartiniams santykiams turi dar vieną pranašumą – užkerta kelią tam, kad vieną kartą nesąžininga jau pripažinta sąlyga būtų naudojama ir vėl. Ypač tada, kai, pažeidus teismo sprendimu nustatytą draudimą, gresia griežta sankcija, –o tai dažnas atvejis proceso teisės srityje, – ieškinys dėl veiksmų uždraudimo tampa dar veiksmingesniu ginklu kovojant su nesąžiningomis sąlygomis.

70. Dėl išsamumo reikia nurodyti, kad nagrinėjamoje nacionalinėje tvarkoje nėra numatytos procedūros, kuri būtų panaši į dvidešimt ketvirtoje konstatuojamojoje dalyje nurodytą išankstinio patvirtinimo procedūrą, nes dėl konkrečios sąlygos naudojimo nereikia gauti teismo ar įstaigos leidimo. Atvirkščiai, pradėti abstrakčios kontrolės procesą nusprendžia vien Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalyje nurodyti asmenys ir organizacijos, turintys teisę pareikšti ieškinį.

71. Be to, nėra jokio pagrindo tvirtinti, kad ši nacionalinė tvarka neproporcingai riboja Europos Sąjungos teisėje įtvirtintas pagrindines teises, todėl galiausiai prieštarauja pakankamumo reikalavimui. Tačiau ir šiuo klausimu atitinkamai galioja abejonės, išdėstytos šios išvados 59 ir paskesniuose punktuose, dėl *erga omnes* poveikio ūkio subjektams, kurie nėra bylos šalys. Tačiau kadangi įvykdytas ir šis kriterijus, darytina išvada, kad nacionalinė tvarka yra suderinama su Direktyva 93/13.

72. Todėl į antrą klausimo dalį reikia atsakyti taip, kad nacionalinė tvarka, pagal kurią, kai išnagrinėjus ieškinį viešajam interesui ginti priimamas sprendimas, kuris yra palankus ir vartotojams, kurie nėra bylos šalys, ar sprendimas, kuriuo uždraudžiama taikyti tipinę nesąžiningą sutarties sąlygą, minėta nesąžininga sąlyga, esanti ūkio subjekto, kuriam buvo pareikštas ieškinys, sutartyse su vartotojais, neprivaloma atitinkamiems vartotojams ir ateityje, neprieštarauja Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 daliai, skaitomai kartu su 7 straipsnio 1 ir 2 dalimis.

iv) Patirtų išlaidų ir sąnaudų kompensavimas

73. Dar vienas klausimas, kurio nors ir nėra tarp prejudicinių klausimų, tačiau į kurį atsakymą tikrai nori gauti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kaip matyti iš nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateiktų pastabų, susijęs su nacionalinės tvarkos, pagal kurią vartotojai, kurie nėra bylos šalis, gali reikalauti kompensuoti išlaidas ir sąnaudas, patirtas dėl paslaugos teikėjo nesąžiningos sąlygos, suderinamumo su Direktyva 93/13. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas šį klausimą suformulavo taip, kad jis siekia sužinoti, ar vartotojai, kurie nėra bylos šalys, remdamiesi Direktyvos 93/13 nuostatomis, gali reikalauti tokių išlaidų kompensavimo.

74. Mano manymu, į taip suformuluotą klausimą reikia atsakyti neigiamai, nes Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje yra vien nustatyta, kad nesąžiningos sąlygos nėra privalomos vartotojams, o sąlygos, kaip tai pasiekti, turi būti numatytos nacionalinės teisės aktuose. Tai reikia suprasti taip, kad valstybėms narėms patikėta numatyti nacionalinės teisės priemones, kuriomis būtų įgyvendinamas neprivalomumo tikslas. Tačiau

direktyvoje nėra nuostatų, kuriomis reglamentuojama vartotojų teisė į išlaidų, kurių jie patyrė dėl iš dalies niekiniu susitarimu grindžiamo ir teisinio pagrindo neturinčio ūkio subjekto reikalavimo, kompensavimą. Tokia teise į kompensaciją siekiama panaikinti turto perkėlimo operacijas, kurios, nors ir buvo atliktos teisėtai, tačiau be pateisinamo pagrindo. Tai leistų turtinius santykius suderinti su įstatymus atitinkančia teisine padėtimi. Vadinasi, teisė į kompensaciją leidžia pasiekti daug platesnį tikslą nei nustatytas Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje. Juk teisės aktų leidėjas šia nuostata tik siekia užtikrinti, kad dėl nesąžiningos sutarties sąlygos vartotojams neatsirastų pareigų.

75. Atsakymas nesikeis, jei atsižvelgsime į reikalavimą dėl kolektyvinės teisių gynybos, kuriai dėl visuotinio taikymo ši direktyvos nuostata taip pat taikoma. Nors pagal direktyvos 7 straipsnio 1 dalį turi būti numatytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui, tačiau nėra reikalavimo dėl turtinių santykių suderinimo su įstatymus atitinkančia teisine padėtimi. Atvirkščiai, tai palikta reguliuoti nacionalinės teisės aktais.

76. Atsižvelgiant į tai, kad nacionalinių įstatymų leidėjas vartotojui suteikia daugiau teisių, negu numatyta Direktyvoje 93/13, dar reikia išnagrinėti direktyvos 8 straipsnio taikytinumą. Pagal šią nuostatą valstybės narės, siekdamos užtikrinti maksimalią vartotojų apsaugą, gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje. Įstatymuose numatyta teisė į išlaidų ir sąnaudų, patirtų dėl nesąžiningų paslaugos teikėjo sąlygų, kompensaciją, be jokios abejonės, padeda užtikrinti vartotojų apaugą. Be to, tai nacionalinė nuostata, kuri susijusi su Direktyva 93/13 reglamentuojama sritimi – nesąžiningomis sąlygomis sutartyse su vartotojais. Kadangi nėra ir abejonių dėl jos suderinamumo su pirminės teisės aktais, įgaliojimai, suteikti direktyvos 8 straipsnyje, šia nacionaline tvarka įgyvendinami Europos Sąjungos teisę atitinkančiu būdu. Vadinasi, tokia nacionalinė tvarka neprieštarauja Direktyvai 93/13.

B – *Dėl antrojo prejudicinio klausimo*

77. Antrąjį klausimą pagal jo turinį galima išskirti į dvi skirtingas temas. Iš pradžių prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori sužinoti, ar tokia sutarties sąlyga, kai pardavėjas ar tiekėjas numato vienašališką sutarties sąlygų pakeitimą aiškiai neapibūdindamas metodo, pagal kurį kainos kinta, ir sutartyje nenurodydamas pagrįstos priežasties, yra nesąžininga sąlyga, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 93/13. Jei būtų atsakyta teigiamai, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galiausiai klausia, ar nacionalinės teisės aktuose gali būti numatyta, kad tokia sutarties sąlyga yra niekinė *ipso iure*. Dėl aiškumo abi klausimo dalis reikia išnagrinėti atskirai ir paeiliui.

1. Ginčijamos sąlygos nesąžiningo pobūdžio vertinimas

a) Vertinimo turinys

78. Prieš vertindamas nesąžiningą sąlygos pobūdį, nacionalinis teismas turi įsitikinti, ar šios sąlygos pobūdis apskritai gali būti vertinamas pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį. Tokiomis aplinkybėmis reikia nurodyti Sprendimą *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*[42], kuriame Teisingumo Teismas patikslino, kad šioje nuostatoje nesiekiama apibrėžti Direktyvos 93/13 taikymo srities, o atvirkščiai „vien siekiama nustatyti sutarties sąlygų, dėl kurių nebuvo atskirai derėtasi, apibūdinančių pagrindines pardavėjo ar tiekėjo ir vartotojo sudarytos sutarties prievoles, pobūdžio vertinimo sąlygas ir apimtį“[43]. Pagal 4 straipsnio 2 dalį „sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba“.

42 — Minėtas 19 išnašoje.

43 — Ten pat, 34 punktas.

79. Aplinkybė, kad atsakovė pagrindinėje byloje reikalavo iš savo klientų apmokėti piniginių perlaidų išlaidas, vertinant paviršutiniškai, leistų teigti, kad nagrinėjami veiksmai susiję vien su kaina, kaip pagrindiniu sutarties dalyku, o pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį tokiu atveju vertinimas galimas tik tada, kai nagrinėjama sąlyga suformuluota neaiškiai ir nesuprantamai. Tačiau būtų neatsižvelgta į tai, kad teisinis ginčas kilo ne tiek dėl išlaidų dydžio, kiek dėl to, ar atsakovė pagrindinėje byloje turi teisę vienašališkai keisti sutarties sąlygas dėl tam tikros paslaugos teikimo. Vadinasi, klausimas yra sudėtingesnis, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Iš tikrųjų siekiama konkrečią sutarties keitimo sąlygą, kuri potencialiai labai nenaudinga vartotojams, vertinti pagal Direktyvą 93/13. Kadangi 3 straipsnio 1 dalyje, skaitomoje kartu su priedo 1 dalies j punktu, nurodyta panaši situacija, yra pagrindo manyti, kad, direktyvos autoriaus nuomone, vienašališką sutarties sąlygų keitimą pagal Direktyvą 93/13 reikia vertinti griežčiau. Iš nuostatos taikymo srities ir jos poveikio vartotojams matyti, kad šios nuostatos pobūdžio vertinimas neišvengiamas. Atsižvelgiant į tai, nereikėtų pernelyg žemai nuleisti nagrinėjamos sąlygos aiškumo ir suprantamumo reikalavimų, kurie yra pobūdžio vertinimo sąlyga ir kuriuos pagal teismo praktiką turi nustatyti kompetentingas nacionalinis teismas, kartelės [44].

b) Orientacinis sąrašo pobūdis ir kompetencijų paskirstymas

80. Dėl pagrindinio klausimo, ar ginčijamą sąlygą reikia vertinti kaip nesąžiningą, reikia pripažinti, kad, Direktyvos 93/13 3 straipsnyje nurodant sąžiningumo ir ryškaus neatitikimo tarp sutarties šalių teisių ir pareigų sąvokas, tik abstrakčiai apibrėžiami veiksniai, dėl kurių sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra nesąžininga [45]. Šiomis aplinkybėmis priede, į kurį daroma nuoroda direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje, pateikiamas tik orientacinis ir neišsamus sąlygų [46], kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas [47]. Sąraše nurodyta sąlyga nebūtinai turi būti vertinama kaip nesąžininga, ir atvirkščiai – ten nesanti sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga [48]. Todėl vien aplinkybė, kad tam tikra sąlyga yra nurodyta sąraše, nebūtinai reiškia, kad ji yra nesąžininga.

81. Nepaisant to, kad pagal teismo praktiką ši aplinkybė yra orientacinio pobūdžio, nustatant, ar konkreti sutarties sąlyga yra nesąžininga, reikia atlikti savarankišką ir išsamų vertinimą. Direktyvos 93/13 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vertinant reikia atsižvelgti į sudarant sutartį prekių ar paslaugų, kurios yra sutarties dalykas, pobūdį, visas sutarties sudarymo aplinkybes bei kitas tos sutarties sąlygas, susijusias su šia sąlyga.

82. Tokiomis aplinkybėmis reikia prisiminti, kad pagal dabar jau nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką nacionalinis teismas turi nustatyti, ar sutarties sąlyga atitinka kriterijus, kad būtų laikoma nesąžininga, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį [49]. Vadinasi, nagrinėjant šį prašymą priimti prejudicinį sprendimą reikia pripažinti, ką savo rašytinėse pastabose vienodai nurodė visi proceso dalyviai, kad nesąžiningą ginčijamos sąlygos pobūdį turi įvertinti nacionalinis teismas, o ne Teisingumo Teismas.

44 — Žr. 19 išnašoje minėto Sprendimo *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* 32 punktą.

45 — Žr. 5 išnašoje minėto Sprendimo *Pannon GSM* 37 punktą ir 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten* (C-237/02, Rink. p. I-3403) 20 punktą.

46 — Kaip matyti iš septynioliktos konstatuojamosios dalies, šiame priede esančiame sąraše, atsižvelgiant į direktyvos tikslus, pateikiami tik pavyzdžiai. Dėl minimalaus pobūdžio šių sąlygų apimtis gali būti valstybių narių plečiama ar labiau ribojama jų nacionaliniais įstatymais.

47 — Žr. 5 išnašoje minėto Sprendimo *Pannon GSM* 38 punktą ir 45 išnašoje minėto Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten* 20 punktą.

48 — Žr. 2002 m. gegužės 7 d. Sprendimo *Komisija prieš Švediją* (C-478/99, Rink. p. I-4147) 20 punktą ir 45 išnašoje minėto Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten* 20 punktą.

49 — Žr. 45 išnašoje minėto Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten* 25 punktą, 5 išnašoje minėto Sprendimo *Pannon GSM* 43 punktą, 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 23 punktą ir 2010 m. lapkričio 9 d. Sprendimo *Pénzügyi Lízing* (C-137/08, Rink. p. I-10847) 43 ir 44 punktus.

83. Tačiau iš teismo praktikos taip pat aiškėja, kad Teisingumo Teismas, naudodamasis savo kompetencija aiškinti Europos Sąjungos teisę pagal SESV 267 straipsnį, gali išaiškinti bendrus kriterijus, kuriuos Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas naudoja tam, kad apibrėžtų nesąžiningas sąlygas. Kaip pastarąjį kartą buvo išaiškinta Sprendime *Pénzügyi Lízing*[50], ši kompetencija, be kita ko, apima ir Direktyvos 93/13 priede pateiktus sąlygų pavyzdžius. Tačiau Teisingumo Teismas negali pareikšti nuomonės dėl šių bendrųjų kriterijų taikymo tam tikrai sąlygai, kuri turi būti tikrinama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes[51].

84. Iš prejudicinio klausimo netiesiogiai aiškėja, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atrodytų, daro išvadą, jog ginčijama sąlyga visiškai atitinka priedo 1 dalies j punkte nurodytą situaciją. Su tokiu vertinimu nėra pagrindo nesutikti, bent jau remiantis Teisingumo Teismo turima informacija apie faktines aplinkybes. Būtent iš bylos medžiagos[52] matyti, kad atsakovė pagrindinėje byloje skundžiamą praktiką, t. y. reikalavimą sumokėti išlaidas, patiriamas dėl mokėjimų piniginėmis perlaidomis, pradėjo laipsniškai taikyti nuo 2008 m. birželio iki spalio, būtent keisdama bendras prekybos sąlygas. Neaišku tik tai, ar naujos bendrosios prekybos sąlygos buvo taikomos tik naujai sudaromoms sutartims, ar vienodai galiojo visiems klientams. Neturint šiuo klausimu išsamios informacijos, reikia manyti buvus antrą situaciją. Realistiškai vertinant faktines aplinkybes, reikėtų daryti išvadą, kad ūkio subjektas yra veikiau suinteresuotas tuo, kad jo bendrosios prekybos sąlygos būtų taikomos visiems esamiems jo sutartiniams santykiams su klientais. Taip vertinant, pagrindinėje byloje sąlygos iš tiesų buvo pakeistos vėliau, o tai atitinka situaciją, nurodytą priedo 1 dalies j punkte.

85. Atsižvelgdamas į kompetencijų pasiskirstymą per prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, Teisingumo Teismas, remdamasis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo vertinimu, savo aiškinimą apriboja nurodytomis direktyvos nuostatomis, tačiau tam, kad būtų pateiktas naudingas atsakymas į prejudicinį klausimą, prireikus taip pat atsižvelgia į pagrindinės bylos aplinkybes.

c) Svarbių sąlygos požymių aiškinimas

86. Aiškinimą reikia pradėti nuo pagrindinės Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, pagal kurią sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, „jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“. Kai ūkio subjektas, kaip yra pagrindinėje byloje, pasilieka sau teisę vienašališkai keisti svarbias sutarties sąlygas, tarp kurių yra ir sutarties vykdymo kaina, ir išlaidos, tam tikromis aplinkybėmis vartotojai gali patekti į situaciją, kurioje būtų bejėgiai pasipriešinti ūkio subjekto valiai, jei jiems išimties tvarka nenumatytos teisės tam tikrais atvejais prieštarauti tokiam pakeitimui. Rizika atsidurti tokioje nepalankioje situacijose tuo didesnė, kuo neaiškesnė ginčijama sąlyga, nustatanti tuos sutarties aspektus, kuriuos vienašališkai gali pakeisti ūkio subjektai. Dėl tokios nuostatos galiausiai gali atsirasti didelis teisių ir pareigų, kylančių iš sutarties, neatitikimas vartotojo nenaudai, kuris prieštarauja sąžiningumo reikalavimui. Pirmiausia taip yra tada, kai ūkio subjekto teisė keisti sutarties sąlygas, kaip yra pagrindinėje byloje, apima pagrindinį sutarties dalyką ir neapsiriboja tik kitais sutarties aspektais. Todėl direktyvos leidėjas, suvokdamas tokios situacijos grėsmes vartotojui, jos pavyzdį įtraukė į priedo 1 dalies j punktą.

87. Vis dėlto ne visos sąlygos, leidžiančios vienašališkai keisti sutarties sąlygas, jau savaime yra nesąžiningos; tokios yra tik tos sąlygos, kuriose numatyta teisė keisti be pagrįstos priežasties arba kuriose nenurodyta nagrinėjamo pakeitimo priežastis. Remiantis priedo 1 dalies j punkte nurodytais sąlygos požymiais, darytina prielaida, kad vartotojas yra pakankamai apsaugotas tada, kai jis iš pat pradžių yra informuotas apie sutarties pakeitimo galimybę ir sąlygas. Pagrįsta priežastis, kaip ypač

50 — 49 išnašoje minėto Sprendimo *Pénzügyi Lízing* 44 punktas.

51 — Žr. 45 išnašoje minėto Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten* 22 punktą, 5 išnašoje minėto Sprendimo *Pannon GSM* 42 punktą, 4 išnašoje minėto Sprendimo *Mostaza Claro* 22 punktą ir 49 išnašoje minėto Sprendimo *Pénzügyi Lízing* 43 ir 44 punktus.

52 — Žr. atsakovės pagrindinėje byloje 2009 m. gegužės 4 d. atsiliepimo į ieškinį p. 3.

matyti iš 1 dalies g punkte nurodyto rimtos priežasties požymio, nebūtinai yra tik tada, kai tampa visiškai neįmanoma vykdyti visų sutarties detalių. Atvirkščiai, užtenka bet kokios teisine prasme pakankamai pagrįstos priežasties, susijusios su paslaugos, kurios keitimo galimybė numatyta sąlygoje, apibūdinimu. Vadinasi, suinteresuotųjų šalių vertinimu, turi būti teisine prasme labai svarbi priežastis. Keitimo priežastis turi būti aiškiai nurodyta sąlygoje. Jei nėra nurodyta priežasties, tokia sąlyga jau vien dėl to paprastai vertinama kaip nesąžininga. Nurodyta priežastis turi būti suformuluota aiškiai ir suprantamai vartotojui. Tokia pareiga aiškėja jau iš Direktyvos 93/13 5 straipsnio, pagal kurį visos raštu pateikiamos sąlygos visada turi būti išdėstomos aiškia ir suprantama kalba. Remiantis priedo 1 dalies j punkto formuluote ir logika, neužtenka sąlygoje vien pakartoti bendrąsias sąlygas atitinkančios pagrįstos priežasties sąvokos. Atvirkščiai, galima priežastis turi būti išdėstyta pakankamai aiškiai[53]. Kaip tiesiogiai aiškėja iš prejudicinio klausimo, akivaizdu, kad šis reikalavimas pagrindinėje byloje nėra įvykdytas, todėl tikrai yra pagrindo minėtą sąlygą vertinti kaip nesąžiningą. Tačiau galutinį vertinimą turi pateikti kompetentingas nacionalinis teismas.

2. Dėl negaliojimo *ipso iure*

a) Nacionalinės teisės aktuose numatyta teisinė pasekmė, kad sąlyga yra niekinė

88. Dėl klausimo, kurį reikia išnagrinėti toliau, ar nacionalinės teisės aktuose gali būti numatyta, kad nesąžininga sutarties sąlyga yra niekinė *ipso iure*, pirmiausia reikia nurodyti šios išvados 47 ir paskesniuose punktuose pateiktus argumentus.

89. Kaip jau minėjau, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje tik numatyta, kad nagrinėjama sąlyga nebūtų privaloma vartotojui, tačiau pasekmės, kylančios dėl nesąžiningo pobūdžio pripažinimo, nustatomos nacionalinės teisės aktais. Šioje direktyvos nuostatoje apsiribojama vien tikslo, kurio įgyvendinimą valstybės narės privalo užtikrinti perkeldamos direktyvą, nustatymu, tačiau nėra konkrečiai nustatyta, ar atitinkamos sąlygos turi būti pripažintos negaliojančiomis ir (arba) netaikytinomis. Atvirkščiai, tai turi būti nustatyta nacionalinės teisės aktuose. Tokia nuostata taip pat atitinka direktyvos, kaip teisės derinimo priemonės, teisinę prigimtį, kuri pagal SESV 288 straipsnį yra privaloma nustatyto tikslo atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka įgyvendinimo formą ir būdus.

90. Tokiomis aplinkybėmis sąlygos pripažinimo niekine koncepcija iš principo suderinama su Direktyva 93/13, nes ji atitinka 6 straipsnio 1 dalies tikslą – neleidžia, kad dėl nesąžiningos sąlygos atsirastų teisinis poveikis vartotojo nenaudai[54].

b) Dėl negaliojimo *ipso iure* poveikio

91. Dėl klausimo, ar nacionalinės teisės sistemoje gali būti numatyta, kad tokia sąlyga yra niekinė *ipso iure*, reikia nurodyti Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyti svarbūs reikalavimai nacionalinės teisės aktams, kuriais įgyvendinama direktyva, kad jie atitiktų vartotojų apsaugos tikslą.

53 — Žr. T. Pfeiffer (straipsnis minėtas 11 išnašoje, priedas, 91 punktas, p. 17).

54 — Taip mano ir M. Ebers (straipsnis minėtas 10 išnašoje, p. 405), kuris teigia, kad absoliutaus negaliojimo koncepcija atitinka teismo praktikoje nustatytus reikalavimus, tačiau taip nėra santykinio negaliojimo atveju. Kitos negaliojimo koncepcijos, pavyzdžiui, *protective nullity*, autoriaus nuomone, Teisingumo Teismo praktikai neprieštarauja tiek, kiek vartotojo apsauga užtikrinama ir tada, kai jis laiku neapskundžia nesąžiningo sąlygos pobūdžio, nes nežino apie savo teises arba netgi baiminasi jas ginti (dėl Italijos civilinėje teisėje įtvirtinto *protective nullity* principo žr. F. Schurr *Handbuch Italienisches Zivilrecht*, Bernhard Eccher, Francesco Schurr ir Gregor Christandl (leid.), Viena, 2009, p. 323, 3/437 punktas).

92. Pirma, reikia prisiminti Sprendimą *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores*[55], kuriame Teisingumo Teismas pripažino, kad „direktyvos 6 straipsnio tikslas nebūtų pasiektas, jei patys vartotojai turėtų pareigą iškelti sutarties sąlygos nesąžiningumo klausimą, ir kad veiksminga vartotojų apsauga gali būti užtikrinta tik tada, jei nacionaliniam teismui pripažįstama teisė *ex officio* įvertinti tokią sąlygą“[56]. Antra, reikia nurodyti Sprendimą *Pannon GSM*[57], kuriame Teisingumo Teismas minėtą teismo praktiką patikslino taip, kad „direktyvos 6 straipsnio 1 dalies negalima aiškinti taip, kad nesąžininga sutarties sąlyga neprivaloma vartotojui tik tuo atveju, jei vartotojas šiuo klausimu pateikia aiškų prašymą“. Teisingumo Teismas tai pagrindė nurodydamas, kad „toks aiškinimas reikštų, kad nacionalinis teismas, nagrinėdamas jam pateikto ieškinio priimtinumą, nesant aiškaus vartotojo prašymo šiuo klausimu, negalėtų *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga“[58].

93. Kaip jau išdėsčiau išvadoje, pateiktoje byloje *Pénzügyi Lízing*[59], šią teismo praktiką reikia suprasti taip, kad, pirma, pagal Europos Sąjungos teisės aktus nacionalinis teismas privalo savo iniciatyva įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, ir, antra, nesąžininga sąlyga negalioja *ipso iure*[60]. Tik įvykdžius šiuos reikalavimus galima užtikrinti, kad sąlyga bus neprivaloma ir tada, kai vartotojas nesiims jokių veiksmų.

94. Todėl valstybės narės, įgyvendindamos tikslą, kad nesąžininga pripažinta sutarties sąlyga nebūtų privaloma vartotojams, gali savo teisės sistemose numatyti, kad tokia sąlyga yra niekinė *ipso iure*.

C – *Apibendrinamosios išvados*

95. Galiausiai reikia trumpai apibendrinti svarbias išvadas, padarytas išnagrinėjus prejudicinius klausimus.

96. Analizė parodė, kad pagal Direktyvą 93/13 valstybės narės gali savo nacionalinės teisės sistemose numatyti ne tik grupės ieškinio institutą, bet ir tai, kad pagal 7 straipsnio 2 dalį jis būtų tinkama ir veiksminga kolektyvinės teisių gynybos priemonė, užkertanti kelią tolesniam nesąžiningų sąlygų naudojimui[61].

97. Nors Direktyvos 93/13 7 straipsnyje nustatyti tik fragmentiški tikslai ir Europos Sąjungos teisės aktų leidėjo pasirinktas minimalaus suderinimo požiūris valstybėms narėms suteikia didelę diskreciją nustatyti atitinkamas nacionalinės proceso teisės taisykles, tačiau jos privalo įvykdyti tam tikrus reikalavimus, kad užtikrintų teisės aktuose nustatyto vartotojų apsaugos tikslo įgyvendinimą. Vienas jų nustatytas 6 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią, vieną kartą nustačius sąlygos nesąžiningą pobūdį, atitinkama sąlyga nėra privaloma vartotojams[62]. Šį tikslą bet kuriuo atveju atitinka tokia tvarka, pagal kurią nacionalinių teismų sprendimai turi teisinę galią ne tik teismo proceso šalims, bet ir kiekvienam (*erga omnes*), kuris turi sutartinius santykius su atitinkamu ūkio subjektu, naudojančiu tokią sąlygą[63]. Kad būtų pasiektas direktyvos tikslas, būtina naudoti proceso teisės priemonę – ieškinį dėl uždraudimo, kurio pagrindiniai bruožai taip pat nustatyti Direktyvoje 2009/22[64].

55 — Minėtas 4 išnašoje.

56 — Ten pat, 26 punktas.

57 — 5 išnašoje minėtas Sprendimas *Pannon GSM*.

58 — Ten pat, 24 punktas.

59 — 2010 m. liepos 6 d. išvada, pateikta byloje *Pénzügyi Lízing* (sprendimas minėtas 49 išnašoje), 105 punktas.

60 — Žr. J. Heinig „Die AGB-Kontrolle von Gerichtsstandsklauseln – zum Urteil Pannon des EuGH“, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2009, p. 885, kuris šiame sprendime daromą Teisingumo Teismo išvadą supranta taip, kad tai su pareiga *ex officio* suderinama tik tada, kai negaliojimas pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį atsiranda *ipso iure* ir vartotojui nereikia imtis veiksmų; G. Borges „AGB-Kontrolle durch den EuGH“, *Neue Juristische Wochenschrift*, 2001, p. 2061.

61 — Žr. nagrinėjamos išvados 39–43 punktus.

62 — Ten pat, 51 punktas.

63 — Ten pat, 61 punktas.

64 — Ten pat, 66 ir paskesni. punktai.

98. Toliau reikia pripažinti, kad nors Direktyvoje 93/13 nėra nuostatų, kuriomis reglamentuojama vartotojų teisė į išlaidų ir sąnaudų, kurių jie patyrė dėl nesąžiningos sutarties sąlygos taikymo, kompensavimą, tačiau nacionalinė tvarka, kurioje tai numatyta, iš principo neprieštarauja Direktyvai 93/13[65]. Galiausiai iš analizės aiškėja, kad nors pagrįstai galima daryti išvadą, jog ginčijama sąlyga atitinka priedo 1 dalies j punkte nurodytus požymius ir kriterijus, kad būtų vertinama kaip nesąžininga, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį, vis dėlto šios sąlygos nesąžiningą pobūdį galutinai turi įvertinti nacionalinis teismas[66]. Nacionalinės teisės nuostata, pagal kurią, nustačius nesąžiningą sąlygos pobūdį, ji prižįstama niekine *ipso iure*, neprieštarauja Direktyvai 93/13[67].

VII – Išvada

99. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į *Pest Megyei Bíróság* pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

1. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 ir 2 dalis reikia aiškinti taip, kad joms neprieštarauja tokia nacionalinė tvarka, pagal kurią, kai nacionalinis teismas, išnagrinėjęs pagal teisės aktus paskirto ir tinkamai įgalioto subjekto pareikštą ieškinį viešajam interesui ginti, pripažįsta, kad tam tikro ūkio subjekto sutartyse su vartotojais naudojama nesąžininga sutarties sąlyga yra niekinė arba neprivaloma, tokia sąlyga nesukelia jokių teisinių pasekmių ir kitose to ūkio subjekto su vartotojais sudarytose sutartyse.

2. Pagal direktyvos 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 ir 2 dalis vartotojui, kuris nėra bylos šalis, nėra numatyta teisė į išlaidų, patirtų dėl nesąžiningos sąlygos, kompensavimą, kai nesąžiningas tokios sąlygos pobūdis buvo nustatytas byloje, kurios šalis jis nebuvo. Tačiau nacionalinė tvarka, pagal kurią tokiu atveju vartotojas turi teisę į kompensaciją, direktyvos 8 straipsniui neprieštarauja.

3. Sutarties sąlyga, kurioje ūkio subjektas numato galimybę vienašališkai pakeisti bendrąsias prekybos sąlygas, aiškiai neapibūdindamas kainos keitimo metodo ir sutartyje nenurodydamas pagrįstos priežasties, atitinka direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje nurodyto priedo 1 dalies j punkte esančią situaciją. Vis dėlto tokios sąlygos nesąžiningą pobūdį konkrečiu atveju turi įvertinti nacionalinis teismas. Nacionalinė tvarka, pagal kurią tokia sąlyga pripažįstama niekine *ipso iure*, direktyvai neprieštarauja.

65 — Ten pat, 76 punktas.

66 — Ten pat, 87 punktas.

67 — Ten pat, 94 punktas.